

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

**Fenomén rodiny v dialogickém a trinitárním
personalismu a jeho odraz v CČSH**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Autor:

Jitka Brejtrová

Praha 2011

Anotace

Snahou autorky bylo prezentovat fenomén rodiny z hlediska biblického personalismu jako místa osobních vztahů a jeho reflexi v církvi Československé husitské. Biblický personalismus si všímá provázanosti krize člověka a křesťanství, tedy i krize rodiny.

Klíčová slova

rodina, krize, biblický personalismus, vztah já – ty, křesťanství, víra, zjevení, Trojice, CČSH

Annotation

The aspiration of the author was to present the phenomenon of the family in terms of biblical personalism as a place of interpersonal relations and its reflection in the Czechoslovak Hussite Church. Biblical personalism notes interdependence of crisis of man and Christianity, and thus crisis of family.

Keywords

Family, Crisis, Biblical personalism, I and Thou relation (Me and You), Faith, Revelation, Trinity, Czechoslovak Hussite Church

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 26. června 2011

Jitka Brejtrová

“My milujeme, protože Bůh napřed miloval nás.”

1J 4,19

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala pedagogům teologie HTF UK, díky jejichž osobnímu vztahu ke svým studentům a Bohu teorie ožívají, dotýkají se nitra studentů a proměňují je.

Obsah

Úvod	7
1. Mluvení o člověku	8
1.1. Příběh lidského života	9
1.1.1. Místo, kde se příběh odehrává	9
1.2. Formy rodiny	10
1.2.1. Pokus zvrátit vývoj formy rodiny vyvolává kritiku	10
1.2.2. Kritika církve, která se také brání vývoji	10
1.2.3. Pokus o návrat k ideálu	11
1.3. Návrat k nepředmětnému osobnímu vztahu já-ty	11
1.3.1. Směřování lidského života	11
2. Fenomén rodiny	13
2.1. Etapy vývoje rodiny	13
2.2. Rodina současná	15
2.3. Návrat k tradiční rodině	16
2.4. Nezastupitelné funkce rodiny	17
3. Dialogický personalismus	18
3.1. Biblický personalismus	18
3.2. Dialog	19
3.2.1. Antické pojetí dialogu	19
3.2.2. Personalistické pojetí dialogu	20
4. Biblický personalismus rozvíjený v teologii CČSH	22
4.1. Přehled	22
4.2. Biblický personalismus Zdeňka Trtíka	23
4.2.1. Vymezení personalismu	23
4.2.2. Základna křesťanství	24
4.2.3. Obecenství víry	25
4.3. Trinitární personalismus Zdeňka Kučery	26
4.3.1. Trojiční teologie	26
4.3.2. Teologie prostého života	26
4.3.3. Kód zjevení	27
5. Manželství a rodina v teologii CČSH	28
5.1. Biblická škola Františka Kováře	28

5.1.1. O manželství a rodině v Novém zákoně	28
5.1.1.1. Ježíšova doba	29
5.1.1.1.1. Ježíš o manželství	29
5.1.1.1.2. Ježíš o rodině	32
5.1.1.2. Doba apoštolská	34
5.1.1.2.1. Pavlův názor na manželství	35
5.1.1.2.2. Rodina v době apoštolské	37
5.1.1.3. Doba poapoštolská	38
5.1.1.3.1. Manželství v době poapoštolské	39
5.1.1.3.2. Rodina v době poapoštolské	41
5.1.2. Výsledky novozákonního bádání	42
5.2. Zdeněk Trtík o rodině	43
5.2.1. Rodina a křesťanství	43
5.2.2. Křesťanská antropologie	44
5.2.3. Etika lidské lásky	45
5.2.4. Trojice a rodina	47
5.3. Zdeněk Kučera o rodině	48
5.3.1. Manželství a rodina ve světle víry	48
5.3.1.1. Proměna rodiny	48
5.3.1.2. Struktura rodiny	49
5.3.1.3. Poslání církve	49
5.3.1.4. Teologie rodiny	50
5.4. Základy sociálně etické orientace CČSH o rodině	50
5.4.1. Základní východiska	50
5.4.2. Vztah muže a ženy	51
5.4.3. Manželství a rodina	52
6. Krize	53
6.1. Východiska z krize	53
6.1.1. Pohled hnutí katolického modernismu	53
6.1.2. Pohled biblického personalismu	54
6.1.3. InSTITUTE manželství a rodiny	55
6.2. Konečné vyznavačské východisko	56
Závěr	57
Použitá literatura	58

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala, protože vnímám důležitost rodinných vztahů a zároveň mě oslovuje biblický personalismus.

Na jedné straně se tato práce zabývá rodinou, jejími proměnami a tím, čím stále zůstává, tedy místem, kde se utváří prvotní vztahy důvěry a lásky, kde rostou a žijí vnitřně svobodné lidské bytosti. Na straně druhé se tato práce zabývá teologií CČSH a v ní rozvíjeným biblickým personalismem, jako zdrojem pro hlubší pochopení důležitosti vztahu důvěry a lásky k nalezení důstojnosti osobního bytí v sobě i druhých.

Tato práce popisuje krizi rodiny a její východiska. Biblický personalismus si všímá provázanosti krize člověka a křesťanství, tedy i krize rodiny. Biblický personalismus rozvíjený v CČSH vidí krizi rodiny v samém jejím základu, v její podstatě, kterou jsou nepředmětné osobní vztahy důvěry a lásky. Obnova osobního obcenství mezi lidmi je tedy východiskem z krize hodnot rodiny. Bez osobního vztahu k druhému člověku nelze dospět ani k osobnímu vztahu k Bohu.

1. Mluvení o člověku

V úvodu ke své knize *Problém člověka*¹ píše Martin Buber o potřebě a vypovídat o člověku jako celku, a zároveň o těžkosti vypovídat o důstojnosti lidského bytí a jeho smyslu. Člověk je tak zaujat touto problematikou a už to vypadá, že se k nějaké výpovědi blíží, ale nakonec ho téma svou vlastní bytností tak vyčerpá a přemůže, že v mlčenlivé rezignaci ustupuje nebo se uchýlí k nějakému zjednodušení, redukci - a rozdělí člověka na méně problematické oblasti, kterými se lze zabývat jednotlivě a méně závazně.² Porozumět sám sobě je pro člověka důležité, ale velice nesnadné.

Stejný problém jsem při psaní této práce zakoušela i já. Na jedné straně jsem cítila nutnost vypovídat o člověku v rodině, která jej v mnohém určuje a je důležitá pro každého. Zároveň jsem prožívala bezmoc a neschopnost vypovídat o člověku v rodině, aniž bych jej jako nějakou věc rozdělila na součástky, ty předmětně popisovala a tak se zpronevěřila pohledu dialogického personalismu. Ale nemohu se uchýlit k mlčení ani rezignaci. Ač nerada, nevyhnu se předmětnému popisu ani negativním vymezením.

Když člověka zkoumáme jako individuum pouze ve vztahu k sobě samému, ztroskotáme u popisu jednotlivin a dojdeme k jeho osamocenosti. Když se na člověka díváme jako na součást kolektivu, včleněného do masového skupinového tvaru, tak jeho samotného vlastně nevidíme. I tady se jeho osamělost nepřekonává, pouze přehlušuje, zakrývá. Jednou je jeho tvář znetvořená, po druhé zakrytá. Považuje-li se člověk za individuum, je nucen žít v hrůze samoty a fiktivně přitakat své opuštěnosti. Jako člen kolektivu se připojuje k obecné vůli a nechává své rozhodování rozplynout v odpovědném celku. V takových abstrakcích k setkání se sebou samým nepřichází. „Setkání člověka se sebou samým ... se může uskutečnit jako setkání jednotlivce se svým bližním. Teprve když jednatelce pozná druhého ve vší jeho jinakosti jako sebe, jako člověka, ... pak teprve prolomí svou osamělost v silném a proměňujícím setkání.“ Navazuje živý vztah s druhým. Teprve pak se děje něco jedinečného, co žádná jiná bytost v přírodě nedělá: mluví a myslí na druhého.³ Komunikují spolu a mezi nimi se uskutečňuje dialog, o kterém tu bude řeč.

¹ BUBER, Martin. *Problém člověka*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1997. 159 s. ISBN 80-7017-109-X.

² Tamtéž, s. 9-10.

³ Tamtéž, s. 144-148.

Člověka je tedy možné poznat v jeho vztazích, „v celistvosti jeho bytostných vztahů k jsoucnu“. Člověk se poznává ve vyprávění příběhu svého života prožívaného s druhými a promlouvaného k druhým.

1.1. Příběh lidského života

Příběh člověka začíná jeho narozením. Vstupuje do života a tak vstupuje do vztahu nejprve k matce a otci, k rodině. Později vstupuje do vztahu ke svému partnerovi a ke svým dětem. Rodina je tedy místem, kde se jeho příběh odehrává. Musíme vzít v potaz původ člověka i co se kolem něj i s ním děje, v dějinném kontextu, zvláště v poslední době. Nesmíme zapomenout ani na důvod, proč se celý příběh děje, kdo má na něm zájem a kam má směřovat.

1.1.1. Místo, kde se příběh odehrává

Rodina je základním lidským obecnstvím, místem prvotních zkušeností osobního vztahu důvěry a lásky. Struktura vztahů v rodině je výrazem a uplatněním pravé osobní přirozenosti, vnitřně svobodného života lidských bytostí a přiznáním nejvyšší ceny lidské osobnosti, která je v rodině milovaná pro ni samotnou.⁴

S rodinou má každý člověk nějakou zkušenost. Mnozí lidé mají osobní zkušenost s rodičovstvím. Zažili, jaké je to být otcem nebo matkou. Ale každý člověk zažil, jaké je to být synem nebo dcerou. I děti opuštěné mají tuto zkušenost, i když v jejich případě negativní. Téma rodiny se tedy dotýká každého člověka.

Rodina je považována za stabilizující prvek každého sociálního systému. O důležitosti rodiny pro společnost vypovídají etické morálně normativní spisy napříč světadíly i náboženstvími. Tyto spisy poukazují na nutnost dodržování rodinných závazků pro udržení fungující společnosti.⁵

⁴ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Úvod do teologie církve československé*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1963. 208 s., s. 31-34

⁵ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. upr. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9, s. 14-15.

1.2. Formy rodiny

Vnější forma rodiny prochází v průběhu staletí neustálým vývojem. V minulém století se však rodina vyrovnává s hlubokou a historicky jedinečnou vnitřní přestavbou. Mění se pojetí mužské a ženské role, rodičovství se stává aktem vědomé volby, autonomie rodičů je omezována veřejnými institucemi, garance trvalosti manželství ustupuje s prohlubováním duchovní krize člověka i krize křesťanství a přichází postupná legitimace sukcesivní monogamie.⁶

1.2.1. Pokus zvrátit vývoj formy rodiny vyvolává kritiku

V padesátých letech se uskutečnil pokus vrátit rodině tradiční uspořádání, hierarchii a harmonii, které snad ani nikdy neměla a které byly pouhým ideálem jejího fungování. V západní Evropě a USA je tato doba označována jako „dekáda rodiny“. Vládla představa (v politických výrocích, médiích, reklamě) o rozkvětu šťastné a pevné rodiny s tradičně rozdělenými rolemi muže a ženy, žijící v rodinném domku na předměstí s alespoň třemi dětmi. Rétorika této doby se však ostře odlišovala od rodinné reality. Právě v té době započal trend snižování počtu dětí a zvyšování počtu rozvodů. Pokrytectví doby vedlo dospívající generaci k radikální kritice a k otázce po samém smyslu tradiční rodiny.⁷

1.2.2. Kritika církve, která se také brání vývoji

Podobný proces, tedy pokus zvrátit vývoj a zachovat idealizovanou tradici, vyvolává kritiku církve jakožto instituce nemálo podobné instituci rodiny. Biblické zjevení a víra uchopené a uzavřené antickým myšlenkovým a pojmovým aparátem vstoupilo i do středověku a postupně v průběhu dějin vyústilo ve znetvořený obraz církve i jejího poslání. Krize křesťanství dospěla v 19. století k jednomu ze svých vrcholů právě rozkladem antického metafyzického myšlení. Církev i teologie se krizi snažily překonat vystupňovaným úsilím a zvýšenou společenskou a politickou aktivitou, 1. vatikánský koncil ji řešil návratem ke středověkému scholastickému myšlení, což jen zvýšilo nevěrohodnost křesťanské zvěsti. Z kritiky tradiční církve v moderní společnosti vzešla československá církev ve dvacátých letech začátku minulého století. Řešení duchovní krize moderního člověka je smyslem i důvodem jejího vzniku. Církev československá husitská, která vychází z katolického

⁶ Tamtéž, s. 17.

⁷ Tamtéž, s. 18-19.

modernismu, odmítajícího metafyzické myšlení, pokročila při kritice i reflexi soudobé krize ve své teologii k promyšlení biblického personalismu.⁸

1.2.3. Pokus o návrat k ideálu

Dalo by se zjednodušeně říci, že pokus církve o myšlenkový návrat do zlatých časů středověku, kdy celá společnost visela na jediném hřebíčku, kterým byla církev, vyvolal podobnou reakci jako pokus společnosti povrchně vrátit ideál „starých dobrých časů“ v dekadě rodiny. Je tedy nasnadě tvrzení, že krizi neřeší návrat k uspořádání doby, kdy se rodině či křesťanství „dobře dařilo“, do doby prosperity.

Návrat je třeba učinit k samému základu rodiny, její podstatě, kterým jsou nepředmětné osobní vztahy důvěry a lásky. Bez osobního vztahu k druhému člověku nelze dospět ani k osobnímu vztahu k Bohu, což je zase základem křesťanství. Obnova osobního obecenství mezi lidmi je tedy východiskem z krize hodnot rodiny i křesťanství. A právě tímto osobním obecenstvím mezi lidmi se zabývá dialogický personalismus.

1.3. Návrat k nepředmětnému osobnímu vztahu já-ty

Dialogický personalismus odmítá abstraktní myšlení a klade důraz na konkrétní existenci člověka v nepředmětném osobním vztahu já-ty. Teologie CČSH rozpracovává dialogický personalismus v důkladné analýze biblického myšlení na biblický personalismus a dále jej promýšlí trinitárně.⁹ Zároveň se teologická tradice československé církve snaží zabývat aktuálními otázkami své doby a vykládat je ve světle víry.

1.3.1. Směřování lidského života

Problematikou rodiny se zabývají mnohé sociální vědní obory, zvláště psychologie a sociologie, ekonomie. Aplikovaně pak v sociální práci, pedagogice, psychoterapii,... Současný stav rodiny popisují různými termíny jako jsou dysfunkce rodiny, obklíčení

⁸ Srov. KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1988. 134 s., s. 35-36.

⁹ Proto budu většinou používat název biblický personalismus namísto personalismu dialogického.

a vyvlastnění rodiny, ztráta hospodářské autarkie rodiny, nutnost sanace a rekonstrukce rodiny,...

Ač máme mnoho vědeckých poznatků o rodině, žádná z věd nám neodpovídá na otázky každodenní praxe. Neodpovídá, jak se máme rozhodovat v rodině, které jsme každý součástí, v konkrétní životní situaci, v naší existenci. Riziko rozhodnutí musí vzít na sebe každý člověk sám. Musí překonat krizi pochybností o správnosti svého rozhodnutí, překonat bezednou propast nicoty, která číhá pod zdánlivě pevným základem nosných jistot. Přes tuto propast musí každý sám udělat skok, kterým je právě víra, víra v určitou cílovou hodnotu.

2. Fenomén rodiny

V této kapitole si dovolím prezentovat pohled na rodinu očima našich předních sociologů specializujících se na tento fenomén. Na jejich závěrech jsou patrná zjednodušení a redukce na předmětný popis. Tak bude tato kapitola jakýmsi negativním popisem personalistického pohledu na konkrétní existenci člověka v rodině a v jeho nepředmětném osobním vztahu já-ty.

2.1. Etapy vývoje rodiny

Vnější forma rodiny prochází v průběhu staletí neustálým vývojem. Podle Collinse, kterého ve své knize cituje profesor Možný,¹⁰ lze předpokládat párovou rodinu již milion let před naším letopočtem. Tuto rodinu charakterizuje silnou sexuální vazbou heterosexuálního páru doprovázenou spoluprací na výchově potomků po dlouhou dobu jejich dospívání a závislosti.

Asi 8 000 let před naším letopočtem se rozšiřují příbuzenské systémy kmenových velkorodin se složitými pravidly ekonomických a snubních výměn. Některé příbuzenské systémy jsou matrimoniální a matrilokální (soužití mladé rodiny u rodičů ze strany ženy), ale většina je zřejmě patrimoniální i patrilokální. Rodové struktury jsou totožné se sociální organizací. V této době vzniká tabu incestu.¹¹ Nálezy z jihovýchodní Evropy předpokládají klanovou společnost animistického náboženství s kultem plodnosti. Nejvyšším božstvem byla Velká Matka a kult pěstovaly převážně ženy (kněžky). Majetek se pravděpodobně dědil z matky na dceru. Lov rozhodl dělbu práce podle pohlaví. Postupně se zdrojem obživy stává polní hospodářství a lov měl jen doplňkový význam. Ženy se specializovaly na výrobu keramiky, látek a úpravu plodin.

Asi 3 000 let před naším letopočtem vznikají v Mezopotámii a Egyptě první státy. Upadají kmenové rodové systémy a jsou nahrazovány domácnostmi, kterým vládnou muži. Ve svých rukou drží vlastnictví domácnosti, ke které patří i služebnictvo a čeleď. Děti vychovává široká skupina příbuzných. Manželství se stává povinností, na svobodné se hledí

¹⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.

¹¹ Tamtéž, s. 17.

s despektem. Rozvod je možný a je snazší pro muže než pro ženu. V Řecku a Číně se tento typ objevuje až 700 let před naším letopočtem. V čele stojí král a představitel kultu. Striktně patriarchální model s důsledným oddělením mužů a žen s důrazem na pokračování rodu následníkem. V římském právu se objevují dva druhy sňatku – přísný a volný. S krizí římské republiky přichází i krize rodiny a změna společenského postavení ženy.

Ve středověku se v Evropě utváří stavovská společnost (šlechta, kupci, měšťané a poddaní) a tak se s životním stylem mění i život rodiny. O manželství začínají rozhodovat dynastické a ekonomické zájmy. Od 11. století uzavírá sňatky pouze církve. Jedinec bez rodiny může existovat jen těžko. Běžné je široké příbuzenstvo. Ve městech uzavírají muži sňatky teprve až když se stanou ekonomicky soběstačnými.

V 17. a 18. století je v západní Evropě a v severní Americe přestává být domácnost místem zaměstnání. Pracovní činnost se přenáší z rodiny do manufaktury a muž přestává být jediným živitelem rodiny. Roste společenská mobilita a vynořuje se domácí soukromí. Obranu rodiny přejímá obec a stát. Moc otce jako hlavy domácnosti upadá a objevuje se nukleární rodina jako ideální typ. Muž rodinu ekonomicky zajišťuje a žena se stará o domácnost. Namísto sjednávaných manželství rodiči určovaných ekonomickými zájmy nastupuje individualizovaný sňatkový trh.¹² Evropský novověk s buržoazní revolucí přináší změnu způsobu života. Zájem o rodinu se projevuje i ve filozofii (J. A. Komenský, Rousseau, Bacon aj.). V Anglii a Francii se koncem 18. století formuje hnutí za ženskou emancipaci (1791 de Bourge - Práva ženy a občanky). Výchova v užším kruhu rodiny se týká stále mladších dětí. Nejcennější statkem přestává být majetek a stává se jím vzdělání.

Prakticky až do 19. století nebylo záležitostí individuální volby v našem civilizačním okruhu ani založení rodiny, ani velikost rodiny a způsob rodinného soužití. Rodiny se zakládaly kvůli zájmům rodů, z nichž manželé pocházeli a kvůli státu. Ve středověku bylo nutné mít i souhlas vrchnosti k založení rodiny. Donedávna bylo založení rodiny i smlouvou s Bohem. Vyvazování jednotlivce z podřízenosti Boží autoritě i ze sociálních struktur zahájila až renesance. V reakci na racionalismus osvícenství zdůraznil romantismus jako vysokou hodnotu cit. Lidé moderní industriální doby začali brát svůj osud do vlastních rukou.

¹² Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 312 s. ISBN 80-86429-58-X., s. 17.

V nejdůležitějších životních rozhodnutích, k nimž patří i založení rodiny a početí dětí, se řídili svým citem i vlastním užitkem.¹³

2.2. Rodina současná

Zajímavý pohled na sociologii současné rodiny přináší kniha Oldřicha Matouška:¹⁴ V průběhu 20. století formovaly podobu rodiny významné změny: masivní vstup žen na trh práce a rozšíření antikoncepčních prostředků. Ženy se tak vyvázaly z podřízenosti mužům, na niž byl založen tradiční model patriarchální rodiny. Cílem postmoderní rodiny již není reprodukce populace ani prospěch společnosti. Rodiny postmoderní doby jsou zakládány kvůli uspokojování citových potřeb partnerů často bez ohledu na uspokojování citových potřeb dětí. S citovou bilancí partnerského vztahu souvisí i stabilita rodiny. Tak se rodina stále více stává soukromým podnikem. Jen nepatrný zlomek párů přijímá manželství jako svátost, stále méně párů si nechává manželství potvrdit i úředně. Tak roste počet nesezdaných soužití.¹⁵

Teprve mezi roky 1880 a 1910, skončila v Evropě doba, ve které manželé neuvažovali o vhodné době k narození dítěte, ani o počtu dětí. Dnes je počet dětí i doba, kdy se narodí, uváženou volbou jednotlivců. V západních státech roste jak počet dětí narozených mimo manželství, tak počet dvojic programově bezdětných. Dítě je z ekonomického hlediska velká a nevratná investice. Dnes se stává investicí především citovou. V době, kdy se rodiny musely starat o své staré a nemohoucí členy bez podpory státu, byly rodiny s mnoha dětmi nutností. Dnes je na Západě rodina s mnoha dětmi takřka anomálií. K většině rozvodů dochází během tří až čtyř let od narození prvního dítěte. Tak stále přibývá počet dětí vyrůstajících v neúplných rodinách, ve kterých je většinou jediným pečovatelem matka. Zároveň přibývá dětí vyrůstajících s nevlastními rodiči a zvyšuje se i počet tzv. sociálních sirotků, tedy dětí, které sice biologické rodiče mají, ale ti nechtějí nebo nejsou schopni o dítě pečovat. Státy pak musejí suplovat úlohu rodiny právní ochranou dítěte a budovat systémy náhradní rodinné péče. Stále slábne tradiční systém sociální kontroly rodinného chování. Ještě nedávno bylo

¹³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2., s. 181.

¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

¹⁵ Tamtéž, s. 181.

ostudou mít nemanželské dítě, i rozvod byl stigmatem. Dnes je tolerováno i soužití homosexuálních párů. Nanejvýš se vede diskuse, zda je vhodné, aby tento pár vychovával dítě. Současná rodina v západní společnosti začíná skoro vždy párovým soužitím dvou dospělých partnerů. Dále se transformuje do různých podob, k nimž přispívá stále se prodlužující délka života. Manželské chování je nyní charakterizováno jako sériová monogamie. Člověk v současné společnosti, je-li atraktivní, může během života bez velkých obtíží založit rodinu i několikrát.¹⁶

2.3. Návrat k tradiční rodině

Rodina byla a je základní jednotkou všech lidských společností. Její formu ovlivňují hodnoty dané společnosti. Nelze rodinu uměle vrátit k ideálu české venkovské rodiny z 18. století, do "starých zlatých časů" soudržných rodin, které měly více dětí, nerozváděly se, staraly se o své staré a nemocné členy. Matoušek se domnívá, že takový ideál předpokládá nevolnictví, povinné katolictví, podřízenost svobodných dětí rodičům a samozřejmě i absenci sociálního státu. Takový ideál nelze vzkřísit.

Pokus z padesátých let vrátit rodině její centrální postavení ve společnosti a její tradiční uspořádání v tzv. „dekádě rodiny“, je toho důkazem. Nová sebevědomá poválečná generace byla odhodlána nepřehlížet rozpory, klást společnosti velké otázky a prosadit svůj systém hodnot. Pohádka o rozkvětu šťastné a pevné rodiny s tradičními rolemi muže a ženy, žijící v rodinném domku na předměstí s alespoň třemi dětmi se reálně nekonala. Nastupující generace odmítla tuto rodinnou rétoriku jako pokryteckou. Západní Evropou i Spojenými státy se provalila vlna sociálních nepokojů a radikálních hnutí. Tradiční rodina byla označena za „ideologický utlačující koncept, jenž nereprezentuje nic v realitě. A pokud ano, tím hůř!“¹⁷

¹⁶ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2., s. 182.

¹⁷ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. upr. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9, s. 18-19.

2.4. Nezastupitelné funkce rodiny

Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí pro výchovu dítěte během prvních let života. Je místem socializace "řádných občanů". „Dítě nemůže získat základní pocit jistoty bez jistoty v blízkých lidech. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení angažovaných dospělých pečovateli. Je velmi obtížné, aby se děvče stalo ženou, nemá-li denně na očích dospělou ženu, a totéž platí pro chlapce. I pro dospělé je rodina těžko postradatelnou institucí. Mít stálého partnera a mít děti jsou hodnoty ceněné všemi společnostmi.“ Rodina je zdrojem podpory, ale i zdrojem stresu. V současné společnosti orientované na uspokojení, rozvoj a úspěch jednotlivce, je harmonizace rozdílných zájmů členů v rodině náročným úkolem.¹⁸ Tak vztahy v rodině vykazují klesající soudržnost.

¹⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2., s. 183-184.

3. Dialogický personalismus

Za personalismus lze považovat takové myšlení, jehož východiskem je důsledná reflexe lidské osoby jako celku.

3.1. Biblický personalismus

Biblické myšlení pohlíží na lidskou osobu ve vztahu k Bohu. Bůh člověka stvořil ke svému obrazu. Má Boha zobrazovat ne podobou, ale tím, jak jedná. Člověk má Boha zobrazovat rázem neboli charakterem svého jednání, způsobem svého života. Má jednat jako On pro druhého. Proto není dobré, aby byl sám. Z osamělosti roste sebestřednost a sobectví. O samotě se člověk naučí být jen pro sebe. Dotekem, kontaktem s Bohem člověk žije. Člověka nedělá člověkem něco, co vlastní a má v sobě, nějaká jiskra božství, ale co si nese v sobě. Vztah k Bohu, ve kterém se nachází. Do tohoto vztahu byl člověk postaven a jím byl pověřen. Svévolí však člověk vztah kazí, porušuje a vzniká hřích.

Bůh je stále s člověkem a povolává ho jménem. Zjevuje se mu, oslovuje ho, připomíná se mu, vstupuje s ním do smlouvy. Hebrejský člověk nikdy není sám. Vždy stojí v obecnství Božího lidu, obecnství, které vzniklo Božím oslovením, jeho zásahem. Bůh vysvobozuje svůj lid z Egypta a dává mu Desatero jako pravidlo života vysvobozených, dokument svobody. „První deska osvětluje a chrání nepodmíněnou a neohraničenou, a přece dobrotivou a láskyplnou svobodu Boží, ... Milovat Boha znamená respektovat jeho svobodu. Dalších pět přikázání mluví o svobodě bližního, která nemá být ohrožována či krácena útokem na jeho život, manželství, majetek, čest a vše, z čeho žije a co k životu potřebuje. Milovat bližního znamená respektovat jeho svobodu. ... Respektovat svobodu Boha i bližního však může jen ten, kdo je sám svobodný, kdo je vysvobozen z „Egypta“, z hříchu, ze sobectví, z vazby na sebe sama, a tím svoboden od sebe sama, svoboden pro Boha a bližního, připraven žít láskou Bohu a bližnímu.“ Desatero je souborem příznaků, kterými se vyznačuje život vysvobozených. Tak se projevuje Boží dílo v těch, kdo patří Bohu.¹⁹

¹⁹ HELLER, Jan. *Hlubinné vrty : Rozbor biblických statí a pojmů*. 1. vyd. Praha : Kalich, 2008. 319 s. ISBN 978-80-7017-083-3., s. 223-224.

Ranné křesťanství navazuje na židovskou tradici a pojímá člověka jako součást Božího lidu, se kterým jedná Bůh. Ve vyprávění a svědectví o životě Ježíše Krista, ve společné modlitbě a symbolickém jednání se Bůh stále zjevuje v bratrském společenství věřících. S rostoucím vlivem řeckého myšlení na křesťanství se dostává do centra pozornosti otázka po podstatě Ježíše Krista namísto připomínání událostí jeho života a jednání. Řecké myšlení rozvíjí spekulace o jeho bytí a jeho zjevení ve věčném Logu. Z roviny svědectví a společenství se centrum víry přesouvá do roviny intelektuální.²⁰ Člověk už nevypráví dějiny spásy, ale reflektuje Boha jako předmět v důkazech Jeho existence. A z osoby člověka se filozofickou spekulací stává individuální duchovní substance existující ve vědomí a projevující se rozumem.

3.2. Dialog

3.2.1. Antické pojetí dialogu

Dialog (řecky *dialogos*, od slovesa *dialegomai* - rozvažovat, rozmlouvat) je rozhovor dvou a více osob. V dialogu člověk dochází k pochopení a uznání, že se může mýlit nebo zastávat jednostranné stanovisko a že mu tedy může pomoci setkání s názorem druhého a druhých. Setkávání a střetávání názorů může vést k názoru bližšímu pravdě než měli účastníci před setkáním. Řecké slovo *dialogos* je možné vyložit jako *dia-logos*, „skrze řeč“ nebo „prostřednictvím řeči“.

Dialog jako střídavá řeč několika postav je charakteristická forma divadelních her už od antické tragédie. Zakladatelem západní tradice filosofického dialogu je Sókratés, jak jej známe z Platónových dialogů. Sókratés hovoří s lidmi, kteří jsou přesvědčeni, že nějaké věci dobře rozumějí, a v rozhovoru jim ukáže, že se mýlí. V některých dialozích Sókratés vykládá své názory a jeho společníci mu spíše jen přizvukují. Ale vždy účastníci "prostřednictvím řeči" dospívají k lepšímu poznání věci.

²⁰ Srov. VOGEL, Jiří. Diskuse nad trojiční teologií v CČSH a její eklesiologický význam. In LÁŠEK, Jan B.; TOTH, Daniel. *Zdeněk Kučera: teologie v dialogu : sborník k pětasedmdesátinám profesora Zdeňka Kučery*. 1. vyd. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2005. s. 284. ISBN 80-239-4578-5., s. 68-69.

Takto od antiky tradované pojetí dialogu je spíše pojmově logické střetání myšlenek či stanovisek, které má dialektický charakter. Jde v něm především o něco "třetího", o jakýsi „hermeneutický proces postupného vyžívání komunikovaného smyslu, o imanentně filosoficky prohloubené porozumění nějakému obsahu“. Od antiky je dialog chápán buď jako analytická metoda, kterou lze poznat pravdu prostřednictvím sporu, nebo jako syntetická cesta od logického rozporu k dialektickému konsenzu.²¹

3.2.2. Personalistické pojetí dialogu

V dialogickém personalismu nejde o dialog jako instrument, nástroj, ale jde o dialog sám. Dialog je děj, který se děje od jednoho já k druhému ty při setkání tváří v tvář. Dialog otvírá skutečný vztah, vztahovou vzájemnost. Dialog je vztahovým děním, na kterém se spoluúčastní jedinečné osoby s vlastní odpovědností a svobodou.

Skutečný dialog je zcela spontánní, kdy každý mluví bezprostředně ke svému partnerovi a tak vyvolává jeho nepředvídatelnou odpověď. Odehrává se ve vzájemných překvapeních. To podstatné na dialogu se uskutečňuje v prostoru „mezi“, v dimenzi přístupné jen účastníkům dialogu. Ve sféře „mezi“, která je společná pouze těm, kteří spolu navázali živý vztah. Vztah mezi lidskými osobami nelze lokalizovat do jejich nitra nebo okolního světa, ale na skutečné místo, které je „nosičem mezilidského dění“.²²

„Dialogická situace je uspokojivě uchopitelná pouze ontologicky. Ale nikoli na základě ontiky osobní existence, ani ontiky dvou osobních existencí, nýbrž na základě toho, co bytuje mezi nimi, když je přítom transcenduje. Na nejsilnějších momentech dialogické situace se zcela jasně ukazuje, že kruh kolem dění zde nerýsuje hůl ničeho individuálního, ani sociálního, nýbrž čehosi třetího. Za subjektivním před objektivním, na úzké hraně, na níž se setkávají já a ty, je říše „mezi“.“²³

V dialogu není člověk redukován na individuum ani na pouhou část kolektivu. V dialogu, ve svém dialogickém bytí, ve vzájemném setkání s druhým, v dávání a v přijímání, teprve v „bytí ve dvou“ se člověk stává plně osobou.

²¹ Srov. POLÁKOVÁ, Jolana. *Filosofie dialogu : (Rosenzweig, Ebner, Buber, Lévinas)*. 1. vyd. Praha : JEŽEK, 1995. 107 s. ISBN 80-85996-01-4., s. 10.

²² Srov. BUBER, Martin. *Problém člověka*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1997. 159 s. ISBN 80-7017-109-X., s.150-1.

²³ Tamtéž, s. 152.

Dialog ustává, jakmile se v něm objeví nějaký odosobňující prvek manipulace. Vztah mezi osobami mizí a nastává pouhá interakce socio-psycho-somatických systémů, které se snaží se navzájem ovlivnit. Užitím druhého člověka jako prostředku mizí osobní bytí obou. Tato interakce (již ne vztah) je velmi labilní. Na jedné straně vyvolává „výčitky svědomí“ u toho, kdo manipuluje, a „vzdor ducha“ u toho, kdo je manipulován. Takovéto využívání druhých jako prostředků nepřipouští, aby v nich samých ani v druhých byla uznána samostatná osoba. Lidé, kteří byli dlouhodobě a extrémně depersonalizováni, lidé zneužívání, ponižování, vykořisťování obzvláště ve svých prvotních vztazích v rodině, mohou s velkou pravděpodobností v dalším životě stejně zacházet se sebou samými i s druhými. Ale je to možné i naopak. V obrácení a odpuštění lze nalézt v sobě i druhých „neumenšitelnou a k ničemu nepoužitelnou důstojnost osobního bytí“.²⁴

²⁴ Srov. POLÁKOVÁ, Jolana. *Smysl dialogu : O směřování k plnosti lidské komunikace*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. 78 s. ISBN 978-80-7021-966-9., s. 65-66.

4. Biblický personalismus rozvíjený v teologii CČSH

4.1. Přehled

Personalistický teologický systém jako první v české teologii rozvinul Zdeněk Trtík. Na základech biblické školy Františka Kováře promyslel dílo Martina Bubera, Nikolaje Berďajeva a Karla Heima. Ve své habilitační práci *Vztah já - ty a křesťanství*²⁵ přesvědčivě vykládá význam dimenze já - ty v myšlení. V této dimenzi nachází svobodný člověk své pravé místo ve vztahu ke světu a ve vztahu k svobodnému a milujícímu Bohu. Místo metafyzického systému jako základu teologie staví na konkrétní křesťanské existenci.²⁶

Inspirován dogmatikou Emila Brunera a Karla Bartha si Trtík všímá ostrého rozporu mezi církevním společenstvím a církevní institucí, která se odcizuje novozákonní koinonii už od třetího století. Svou teologii osobních vztahů staví na biblickém základě a prosazuje zjevení jako "dostačitelny pramen teologie".²⁷ Trtík postupně přechází od exkluzivního personalismu k teologii inkluzivního personalismu, který již není obranný, ale misijní.²⁸

Trtíkův žák a nástupce Zdeněk Kučera koncipuje systém dogmatiky a etiky jako teologii prostého života. Inspirován Systematickou teologií Paula Tillicha posouvá existenciální teologii svého učitele do oblasti esenciální.²⁹ V Kučerově teologii prostého života dosahuje dialogický personalismus svého vrcholu. Vyjadřuje jednotu dialogického charakteru Božího bytí a zachovává prioritu evangelia.³⁰

Teologie prostého života Zdeňka Kučery je teologií zásadního života víry. Zprostředkovává duchovní zážitek jednoty církve s trojičným Bohem. Kučerova teologie zprostředkovává možnost vstupovat do tohoto trojičního prostoru. Je teologií skutečné svobody, jejíž prostor není tvořen lidskou svévolí, ale duchovním řádem Boží Trojice.³¹

²⁵ TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s.

²⁶ Srov. KUČERA, Zdeněk. Vlny husitské teologie. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1998, 3, s. 36 - 41. ISSN 1211-7617., s. 36.

²⁷ Tamtéž, s. 38.

²⁸ Tamtéž, s. 39.

²⁹ Tamtéž, s. 39.

³⁰ Srov. VOGEL, Jiří. Otázka církve v souvislosti s naukou o večeři Páně a o Trojici v CČSH. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 2005, 76, 2, s. 168-179. ISSN 1211-7617., s. 175

³¹ Srov. HRDLIČKA, Jaroslav. Teologie prostého života a kritická teologie : Nad trojiční teologií děkana Husitské teologické fakulty KU prof. Z. Kučery. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1990, 23, s. 135-6. ISSN 1211-7617., s. 135-6.

Personalistické pojetí je patrné i v dokumentu *Základy sociálně etické orientace CČSH*, který vypracoval sněmovní sociálně etický výbor v době normalizace a byl schválen na VI. řádném sněmu CČSH.³²

Biblický personalismus jako podstatu ekleziologie rozvíjí Jiří Vogel ve své monografii *Církev v sekularizované společnosti*³³. Jako pokračovatel Zdeňka Trtíka si je vědom rizik spjatých s radikálním personalismem.³⁴

4.2. Biblický personalismus Zdeňka Trtíka

4.2.1. Vymezení personalismu

Pojmu persona jako specifické osobní existence bylo užito při zápase o nalezení nejuvýstižnějšího označení tří veličin v Bohu, tedy Otce, Syna a Ducha, který sám o sobě je nevystižitelný. Poprvé jej ve spise *Adversus Praxean* používá Tertullian (cca r. 160 - 220). Tento pojem se ujímá jako terminus technicus trojiční nauky. Dále je precizován nejen na poli teologie, ale i filosofie. A Zdeněk Trtík dochází k tvrzení, že bez trojičního učení by ani nebylo došlo k promýšlení specifčnosti osobní existence. Z toho plyne, že trinitologie a personalismus jsou úzce spjaty.³⁵

Slepá ulička označení osoby jako individua pravděpodobně tkví v původu pojmu persona: "Původ dogmatického pojmu persona není v řecké filosofii, nýbrž v numerickém, počítacím významu tohoto slova v klasické latině. V tomto smyslu tedy původní dogmatický pojem osoby, i když je anthropomorfní, nereflektuje v sobě specifčnost lidství a člověka, nýbrž označuje pouze jednotky, s nimiž se počítá."³⁶ To odpovídá pohledu na člověka jako jednotlivce, který je osamocený a ve větším počtu tvoří pouze množinu jednotek.

Na počátku šedesátých let Zdeněk Trtík úzce propojil téma persony s tématem Trojice. Biblické zjevení dosvědčuje, že Bůh, tedy pravá osoba, je definován vztažností, obecnstvím

³² *Základy sociálně etické orientace církve československé husitské*. In Usnesení VI. řádného sněmu CČSH. Praha : ÚR CČSH - Blahoslav, 1983, 200 s., s. 91-145.

³³ VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti*. Brno : L. Marek, 2005. 247 s. ISBN 80-86263-64-9.

³⁴ Považujeme-li rodinu za církev v malém, tzv. eklesiolu, může být tato práce o toto téma rozšířena v dalším stupni vzdělání.

³⁵ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve*. 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 23.

³⁶ Tamtéž, s. 23.

mezi Otcem, Synem a Duchem svatým, "nikoliv pojmem individuální a v sobě spočívající substance."³⁷ Dogmatická tradice ovlivněná řeckou antitezí subjekt – objekt popisuje trojjediného Boha jako individuální a v sobě spočívající substanci. To však neodpovídá biblickému myšlení a mluvení o Bohu.³⁸

Trinitární personalismus se pokouší interpretovat Trojici jako věčný subjekt, jako věčnou vztažnost já - ty mezi třemi věčnými způsoby existence jediného absolutního já. Věčné synovství předpokládá věčné otcovství a naopak. Dějinná sebemanifestace Ducha svatého jako Ducha obou předpokládá, že věčný Duch neexistuje bez věčného Otce a Syna a ani oni neexistují bez něj. Věčná vztažnost já - ty mezi třemi způsoby Boží existence je věčné obecenství lásky, tedy svatá láska.³⁹ Tři způsoby Boží existence jsou výrazem věčné svobody a lásky. „Bůh, jenž jest od věčnosti svatá láska, může být jen Bůh, v němž je reálné obecenství této lásky.“⁴⁰

4.2.2. Základna křesťanství

Zdeněk Trtík navazuje na dílo Františka Kováře, který klasifikuje různé novozákonní formy z hlediska jejich stáří a původnosti.⁴¹ Metodicky omezuje základnu křesťanství na nejstarší evangelijní materiál. Mladší vrstvy novozákonního podání byly přetvořeny substanciálním, předmětným a spekulativním řeckým myšlením, které ničí pravou povahu člověka a jeho osobních vztahů. V základech křesťanství je osobní vztah já – ty považován za jedinou cestu k transcenci.⁴²

Prvním krokem k nalezení osobního vztahu k Bohu je úsilí o nepředmětné osobní vztahy mezi lidmi. A zároveň platí, že bez nalezení osobního vztahu k Bohu není možná plnost a trvalá důvěra vztahu k člověku.⁴³

Lidská osoba je stvořena jako obraz Boží. A tak existence lidské osoby je biblicky interpretovaná jako vzájemná vztažnost, tedy život v obecenství. Člověk se osobou nerodí, ale

³⁷ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve*. 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 25.

³⁸ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Subordinacionismus v trojičním dogmatu. *Theologická revue : CČSH*. 1980, 13, s. 147-50., s. 148.

³⁹ Tamtéž, s. 148-9.

⁴⁰ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve*. 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 24-25.

⁴¹ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s., s. 134.

⁴² Tamtéž, s. 44.

⁴³ Tamtéž, s. 123.

postupně se jí stává v neustálém zápase o svobodu proti determinaci. Ve zrození je člověku dána pouze možnost být skutečnou osobou. Teprve v setkání s jinými osobami, tedy v neustálé volbě odpovědnosti a svobody, se v něm probouzí jeho pravé já.⁴⁴

Vrcholná osobní existence, která našla své věčné Ty v Bohu je Ježíš Nazaretský. Ježíšova osoba je pochopitelná pouze z evangelijních svědectví, které představují Ježíše z Nazareta v konkrétních životních situacích. Svědectví je třeba chápat v historickém kontextu, tedy tak, jak jim rozuměli současní autoři a posluchači. Médiem osobního vztahu k Bohu je právě Ježíš.⁴⁵

4.2.3. Obecenství víry

Moderní člověk se považuje za samostatné individuum. V židovství a raném křesťanství však člověk sám sebe chápal více za součást společenství a okolního světa. Jeho víra byla účastí na společném životě Božího lidu a nebyla zredukována na prožitek individua. Boží zjevení v biblickém svědectví přivádělo věřícího do společenství s lidmi a s Bohem. „Skrze připomínání činů Ježíše Krista, společnou modlitbou, různá symbolická dění v církvi apod. se člověk pozvolna propracovával do víry církve či svou víru prohluboval.“⁴⁶

V obecenství víry s Ježíšem Kristem a v osobních vztazích mezi jeho učedníky je přítomno Boží království. Dítě se rodí s bezprostřední upřímností osobního vztahu. Je plně důvěry ke svým rodičům, bez podezírání, pohrdání nebo kritičnosti. Ve chvílích osobního vztahu k rodičům a ke každému dobrému člověku se raduje čistou dětskou radostí. Právě takový upřímný a bezprostřední vztah člověka k Ježíši Kristu vede do Božího království.⁴⁷

Obecenství v Kristu je obecenstvím víry. V obecenství věřících je Kristus reálně přítomen a znovu váže své učedníky na sebe a vzájemně je spojuje.⁴⁸ Jeho přítomnost ve společenství věřících je událostní. Je to událost osobního setkání v meziosobních vztazích. „Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.“ (Mt 18,20) Toto „uprostřed nich“ však neznamená jakási prostorová přítomnost nějakého neviditelného předmětu, ale jde o událost duchovního prožitku. Tak se vstup Krista do

⁴⁴ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve*. 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 25.

⁴⁵ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s., s. 134.

⁴⁶ Srov. VOGEL, Jiří. Otázka církve v souvislosti s naukou o večeři Páně a o Trojici v CČSH. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 2005, 76, 2, s. 168-179. ISSN 1211-7617., s. 173.

⁴⁷ Tamtéž, s. 50.

⁴⁸ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Slovo víry*. Praha : Blahoslav, 1963. 98 s., s. 88.

obecenství církve děje znovu a znovu.⁴⁹

„Duch Boží je kvalita nepředmětného obecenství mezi Bohem a člověkem.“ Plody Božího ducha, které vyvěrají z Ježíšova osobního vztahu k Bohu, se projevují v jeho životě a díle, v celém jeho smyslu. Jeho osoba nese pečeť Božího ducha. Ježíšův osobní vztah k Bohu je plodem svobodné Boží milosti a jeho stvořitelského plánu. Duch Kristův je vzájemné dění v osobním bezpředmětném vztahu. Poznatelné jsou pouze jeho projevy v životě člověka. Jak mluví, jedná a jak je duchovně obdarován. „Duch žije jen tam, kde jsou osobnosti v osobním vztahu.“⁵⁰

4.3. Trinitární personalismus Zdeňka Kučery

4.3.1. Trojiční teologie

Jedním z ústředních témat reflexe Zdeňka Kučery se stala trojiční teologie. Všímá si pravdivosti dynamického rozšíření evangelijního svědectví v starokřesťanském myšlení, které ztotožňuje strukturu Boha ve zjevení s jeho vnitřním životem. Vycházela-li trojiční teologie od imanentní Trojice, ztotožňovala se s teologií vycházející pouze z konkrétního evangelijního svědectví. Kučera připouští, že i metafyzický personalismus vycházející od imanentní Trojice zachovává ústřední výpovědi biblického svědectví a zároveň se inkulturuje v novém prostředí.⁵¹ Vnímá pojem "persona", který byl chápán jako aktuální vůle, jako kvalifikované bytí, které odráží formální obraz Boží.⁵² Jeho teologie koreluje se životem víry.⁵³

4.3.2. Teologie prostého života

Teologie prostého života je antropologickým výrazem trojiční teologie. „Otec reprezentuje moc života, Syn pravé lidské vztahy a Duch svatý komunikativní stránku lidství

⁴⁹ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Význam kázání a přítomnosti v liturgii. *Náboženská revue*. 1953, 24, 4, s. 1-7.

⁵⁰ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s., s. 146-9

⁵¹ Srov. VOGEL, Jiří. Otázka církve v souvislosti s naukou o večeri Páně a o Trojici v CČSH. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 2005, 76, 2, s. 168-179. ISSN 1211-7617., s. 176.

⁵² Srov. KUČERA, Zdeněk. Vlny husitské teologie. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1998, 3, s. 36 - 41. ISSN 1211-7617., s. 39

⁵³ Srov. HRDLIČKA, Jaroslav. Teologie prostého života a kritická teologie : Nad trojiční teologií děkana Husitské teologické fakulty KU prof. Z. Kučery. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1990, 23, s. 135-6. ISSN 1211-7617., s. 136.

i stvoření; komunikaci umožňuje předmětné medium ducha.“ Prostým životem se míní to, co je původní, z čeho život pramení a co život udržuje. Takovýmto zdrojem života je Boží příklon ke stvořenému světu.⁵⁴

4.3.3. Kód zjevení

Vztah člověka k Bohu a lidem má svůj archetypální základ ve vnitřní dialogičnosti Boha, která je dokonalým obecnstvím lásky.⁵⁵ Dialogické znázornění vnitřního života Boha je základem pro pravé bytí člověka. Skrze Boží konání v Ježíši Kristu je člověk přizván do tohoto obecnství a dostává možnost se vrátit ke svému pravému lidství jakožto Boží obraz.⁵⁶

Bůh Otec se zjevuje ve svém Synu a dává se poznat ve vhledu do zvěsti o Ježíši Kristu a obecnství církve. Zdrojem tohoto vhledu je Duch svatý. V dějinách spásy je zakódován vztah opravdového otcovství a synovství a pouto lásky. Z tohoto kódu „vyrůstá soustava prvotních vztažností, které ustavují a udržují lidské bytí.“ Proto je Boží zjevení v konkrétním vztahu a jednotě s lidským životem.⁵⁷

⁵⁴ Srov. KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie : hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně*. 2. rozš. Praha : Martin, 2004. 199 s. ISBN 80-85955-27-X., s. 141-2.

⁵⁵ Srov. KUČERA, Zdeněk. *Trojčinná teologie : základ teologie ve zjevení*. zvl. s. Brno : L. Marek, 2002. 303 s. ISBN 80-86263-21-5., s. 162.

⁵⁶ Tamtéž, s. 181.

⁵⁷ Srov. KUČERA, Zdeněk. Teologie pokračovatelů. In SALAJKA, Milan. *Husitské bohosloví : ročenka 1995*. Praha : Husitská teologická fakulta, 1995. s. 71., s. 15-6.

5. Manželství a rodina v teologii CČSH

Zájem o manželství a rodinu je patrný v teologii i bohoslužebné praxi CČSH už od samého počátku. Ponechává manželství jako jednu ze svátostí. Vzhledem k tomu, že křest novorozenců je i po konci I. světové války pouze samozřejmým obyčejem⁵⁸ a ne odpovědným vyznáním víry rodičů, zavádí Karel Farský jako jeden z obřadů uvedení rodičky s nemluvnětem do církevního shromáždění. Dobová praxe křtila novorozeňata hned v porodnici mimo společenství farní obce. Základem tohoto obřadu je evangelijní text o setkání Simeona s dítětem Ježíšem. (Lk 2,21-35)⁵⁹ Simeon odhaluje Marii v posledních slovech svého proroctví, že bude trpět pro svého syna. Ani my nejsme ušetřeni utrpení. „S Kristem trpíme, ale s Kristem budeme i oslaveni.“ Církev tímto obřadem vyprošuje pro dítě i jeho rodiče požehnání a síly, aby se nelekali zkoušek pro Krista.⁶⁰

5.1. Biblická škola Františka Kováře

Biblický personalismus vychází ze zjevení. Zdeněk Trtík ve svém díle navazuje na biblickou školu Františka Kováře a promýšlí ji personalisticky. Proto je namístě prezentovat články Františka Kováře vztahující se k rodině a manželství publikované v Náboženské revue v roce 1940.⁶¹

5.1.1. O manželství a rodině v Novém zákoně

František Kovář na začátku své práce poukazuje na důležitost Nového zákona jako

⁵⁸ Srov. FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha : Blahoslav, 1952. 558 s., s. 513.

⁵⁹ Když uplynulo osm dní a nastal čas k jeho obřízce, dali mu jméno Ježíš, které dostal od anděla dříve, než jej matka počala. Když uplynuly dny jejich očišťování podle zákona Mojžíšova, přinesli Ježíše do Jeruzaléma, aby s ním předstoupili před Hospodina – jak je psáno v zákoně Páně: „vše, co je mužského rodu a otvírá život matky, bude zasvěceno Hospodinu“ – a aby podle ustanovení Zákona obětovali dvě hrdličky nebo dvě holoubata. V Jeruzalémě žil muž jménem Simeon; byl to člověk spravedlivý a zbožný, očekával potěšení Izraele a Duch svatý byl s ním. Jemu bylo Duchem svatým předpověděno, že neuzří smrti, dokud nespatří Hospodinova Mesiáše. A tehdy veden Duchem přišel do chrámu. Když pak rodiče přinášeli Ježíše, aby splnili, co o dítěti předpísal Zákon, vzal ho Simeon do náručí a takto chválil Boha: „Nyní propouštíš v pokoji svého služebníka, Pane, podle svého slova, neboť mé oči viděly tvé spasení, které jsi připravil přede všemi národy – světlo, jež bude zjevením pohanům, slávu pro tvůj lid Izrael.“ Ježíšův otec a matka byli plni údivu nad slovy, která o něm slyšeli. A Simeon jim požehnal a řekl jeho matce Marii: „Hle, on jest dán k pádu i k povstání mnohých v Izraeli a jako znamení, kterému se budou vzpírat – i tvou vlastní duší pronikne meč – aby vyšlo najevo myšlení mnohých srdcí.“

⁶⁰ Srov. DRTINA, Vlastimil. *Agenda*. Praha : Blahoslav, 1951. 334 s., s. 40-3.

⁶¹ KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 2-4.

směrodatného měřítka víry a života pro vítězství křesťanství ve světě. Protože poznání Nového zákona nyní pokročilo, jsou k dispozici objektivnější měřítka víry a života v těchto dvou základních zřízeních než v minulosti. František Kovář mluví spíše o směrodatném měřítku mravnosti v Novém zákoně⁶² než o vztahu lásky a odpovědnosti vůči Bohu a bližnímu. Své pojednání koncipuje v historické perspektivě do tří etap: doba Ježíšova (cca do r. 30), doba apoštolská (cca do r. 70) a doba poapoštolská (cca do r. 140). Zkoumá, zda jsou jednotlivé etapy ve svých názorech na rodinu a manželství jednotné, zda vykazují vývoj názoru a v čem jsou normativní. Všimá si vlivu sociokulturního pozadí a prostředí daných etap na vývoj názoru na rodinu a manželství.⁶³

5.1.1.1. Ježíšova doba

Sociokulturním pozadím a prostředím Ježíšova života a učení byl palestinský svět aramejsky mluvícího židovstva. Pramenem poznání Ježíšova pojetí manželství a rodiny jsou záznamy o událostech z Ježíšova života a jeho slov, jak je zachovávají synoptická evangelia.⁶⁴

5.1.1.1.1. Ježíš o manželství

Jako základ pro poznání Ježíšova učení o manželství je jeho reakce na otázku, kde je dovoleno se rozvést s manželkou pro jakoukoliv příčinu (srov. Mt 19, 1-9,⁶⁵ Mk 10, 1-12,⁶⁶ Lk 16,18⁶⁷). Tato otázka byla v té době mezi zákoníky předmětem diskuse. Pro židy bylo samozřejmostí, že se muž smí rozvést s manželkou. Zákon dovoluje rozlukou, ale vyžaduje důvod. (Dt 24, 1-2⁶⁸) Kraličtí překládají tento důvod jako "nějakou mrzkost" (ekumenický překlad jako "něco odporného") a doslovný překlad podle Fr. Kováře jako "hanebnou věc". Otázkou sporu mezi zákoníky byla právě odpověď na to, co se rozumí tou hanebnou věcí

⁶² Biblické citace: Český ekumenický překlad. *Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 17. (4. opravené vydání). Praha : Česká biblická společnost, 2008. 1580 s. ISBN 978-80-85810-75-2.

⁶³ Srov. KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 2, s. 65-75., s. 65.

⁶⁴ Tamtéž, s. 65.

⁶⁵ Když Ježíš dokončil tato slova, odebral se z Galileje do krajin judských za Jordán. Velké zástupy šly za ním, a on je tam uzdravil.

Tu k němu přišli farizeové a pokoušeli ho: „Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?“ Odpověděl jim: „Nečetli jste, že Stvořitel od počátku ‚muže a ženu učinil je‘? A řekl: ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo;‘ takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!“ Namítnou mu: „Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž smí propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?“ Odpoví jim: „Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo. Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.“

⁶⁶ Ježíš jim řekl: „Pro tvrdost vašeho srdce vám napsal toto ustanovení. Od počátku stvoření ‚Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo;‘ takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!“ V domě se ho učedníci znovu na tu věc ptali. I řekl jim: „Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství; a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství.“

⁶⁷ Každý, kdo propouští svou manželku a vezme si jinou, cizoloží; kdo se ožení s tou, kterou muž propustil, cizoloží.

⁶⁸ Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Ona vyjde z jeho domu, odejde a vdá se za jiného muže.

opravňující k rozluce. "Přísnější škola rabbiho Šammaie tvrdila, že se tím míní jen cizoložství; mírnější škola rabbiho Hillela mínila, že se myslí kterákoliv příčina, podle uznání manželova, např. i připálení jídla (tak výslovně traktát Mišny Gittin 9, 10)." Prakticky byla rozluka velmi snadná. Stačilo, aby muž dal ženě "lístek zapuzení", jak překládají Kraličtí, či "list rozlukový, jak překládá Žilka (ekumenický překlad "rozlukový list"), a manželství tím bylo právně rozloučeno. "Ze zachovaných památek víme, že takový rozlukový list např. zněl: "Toho a toho dne ... jsem já XY syn ZZ z vlastního rozhodnutí a svobodné vůle a bez jakéhokoliv nucení se s tebou rozešel, tebe propustil a odmítl ..., takže jsi svobodná a máš právo odejít, aby ses vdala za kteréhokoliv muže ... Hle, jsi dovolena každému.""⁶⁹

Z toho je patrné, jaké bylo postavení ženy v Ježíšově době v židovském manželství. Žena se nesměla domáhat rozluky. Zachovávat manželskou věrnost bylo povinností pouze manželky. Za porušení byl stanoven trest smrti ukamenováním. Přitom polygamie nebyla zakázána. "Muž byl naprostým pánem ženy v manželství jako dětí v rodině, nebylo rovnosti mezi mužem a ženou."⁷⁰

Zákoníci Ježíše pokoušeli, ale on se nepřiklonil k žádné straně. Ustanovení Deuteronomia nepokládal za projev Boží vůle. Tu viděl ve zprávě Genesis o stvoření člověka, v řádu stvoření, stanoveném Bohem na počátku. (Gn 1, 27⁷¹ a Gn 2, 24⁷²) Manželství je tedy podle Ježíše Božím řádem na zemi. Má vyšší smysl a tak není věcí libovůle muže a ženy. "Manželství tedy není jen nějakou lidskou právní smlouvou nebo jen věcí lidské pudové touhy a vášně, která touží po výměně a střídání, nebo jen věcí hospodářských a finančních zájmů, nýbrž je Božím a proto svatým řádem, který stojí nad lidskými touhami a ustanoveními a zavazuje lidskou vůli." Ježíš rozumí Boží stvořitelství jako silné nerozlučitelné jednotě muže a ženy, pro kterou se vzdávají svých příbuzenských svazků. Jednotě rozlučitelné pouze a jen z Boží vůle, tedy jen smrtí. Ježíš tak postavil manželství na vysokou úroveň Božího řádu, pro oba stanovil stejnou závaznost a ženu tak prohlásil za rovnocennou muži. Není tedy jen sexuálním nebo ekonomickým spojením, ale duchovním společenstvím. Boží vůle spojuje manžele v jednotu. Proto nesmí být lehkomyšlně a snadně uzavíráno, ale vyžaduje od člověka odpovědnost a svědomitost. "Naučí-li se podřizovat se té

⁶⁹ Srov. KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 2, s. 65-75., s. 66-7.

⁷⁰ Tamtéž, s. 67.

⁷¹ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.

⁷² Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.

Boží vůli, budou se umět podřizovat také vzájemně jeden vůli druhého."⁷³

Farizeové namítají, že Mojžíš přece zjevil Boží vůli a ne její opak, jak tvrdí Ježíš. (Mt 19, 7) Na to Ježíš vysvětluje ustanovení Deuteronomia jako ústupek od původního Božího zákona. Ústupek pro tvrdost srdce, kterou lidu vytýkali už proroci. Ústupek však není zákon a tak ani nemůže zákon zrušit. Ježíš tak obnovuje původní Boží vůli, která je směřovatá pro člověka, v jehož duši kraluje Bůh.⁷⁴

Učedníci pak z toho vyvozují, že není dobře se ženit. Zdá se jim nesnesitelné nerozlučitelné manželství. Ježíš pak dodává, že je možné se zříct manželství, aby se mohl zcela oddat službě Božímu království. Ale takové rozhodnutí není dílem člověka, ale darem a tedy neplatí pro všechny. "Proto není ve shodě s Ježíšovým duchem, jestliže bylo takové odříkání zavedeno jako obecná stavovská povinnost v instituci nuceného celibátu římskokatolických kněží, řeholníků a řeholnic."⁷⁵

Zde je patrná Kovářova kritika římsko-katolické církve, která do své tradice přijala cizí vlivy a nestaví pouze na Ježíšových slovech.

Nikde v Novém zákoně není dosvědčeno, že by manželství bylo nižším stavem dokonalosti a záslužnosti a naopak celibát by byl vyšším stavem dokonalosti, záslužnosti a svatosti. Schopnost žít bez manželství pro službu Božímu království je Boží dar a ne lidská zásluha. To by pak odporovalo božskému původu manželství jako součásti stvořitelského řádu.⁷⁶

Ježíš nepokládá život v manželství za méně dokonalý než život bez manželství, avšak ani manželství samotné nepokládá za nejvyšší hodnotu pro člověka. Usilování o Boží království je hodnota nejvyšší a povinnost uložená všem lidem. (Mt 6, 33⁷⁷) Usilovat o Boží království lze i v manželství. "Starosti a povinnosti manželského života, vzájemná podpora a obětavost manželů, výchova dětí, to jsou prostředky, jimiž lze sloužit věci království Božího; manželství může být cestou a pomůckou ke království Božímu." Přesto je Boží království vyšší hodnota než manželství a proto podle Ježíše musí být závazky v manželství

⁷³ Tamtéž, s. 68.

⁷⁴ Tamtéž, s. 69.

⁷⁵ Tamtéž, s. 70-1.

⁷⁶ Tamtéž, s. 71.

⁷⁷ Hleďte především jeho království a spravedlnost, a všechno ostatní vám bude přidáno.

podřizovány závazkům k Božímu království. Manželství nesmí odvádět od Boha. (Lk 17, 27⁷⁸ a Lk 14, 26⁷⁹) Stalo-li by se manželství překážkou usilování o Boží království, teda když je "manželské soužití duchovním a mravním nebezpečím pro manžely a pro děti", je nutné dát přednost požadavkům Božího království. Pak se dá říci, že takové řešení je v duchu Ježíšově.⁸⁰

Boží království je tedy nejvyšší hodnota. Převrátí-li se stupnice hodnot, nezachrání se už ani nižší hodnota jako je manželství a nastane jeho rozklad. "Kdo zachová věrnost vyšší hodnotě, tomu jsou ostatní přidány, také manželská věrnost a manželské štěstí."⁸¹

5.1.1.1.2. Ježíš o rodině

Podobně jak si Ježíš vážil manželství, tak si vážil i rodiny. "Poznáváme to již ze skutečnosti, že spatřoval v základních rodinných vztazích: - otcovství, synovství a bratrství - analogii vztahů náboženských mezi Bohem a lidmi a vtaňů mravních mezi lidmi navzájem." Dobré mezi lidmi vede k poznání toho, co se děje ve vyšší míře u Boha v Božím království. Jako se otec chová ke svým dětem láskyplně, tak tím spíš nebeský Otec ve vyšší míře k lidem. (Mt 7, 9 - 11⁸²) Boží synovství se v člověku projevuje láskyplným jednáním, které je analogické Božímu jednání. (Mt 5, 44 - 45⁸³). Činí-li člověk Boží vůli, tak je k Ježíši v tak úzkém poměru, jako jsou nejbližší členové rodiny. (Mk 3, 35⁸⁴)⁸⁵

Na tomto místě Fr. Kovář biblicky dokládá tzv. "teologii sdola" - od lásky člověka k člověku docházíme k poznání lásky Boha k člověku, a vzápětí ji doplňuje tzv. "teologií shora" - my můžeme milovat, protože Bůh nás miloval první. Což vždy dokládá vztah Boha k člověku. Teprve nakonec poukazuje na lidskou svobodnou vůli, rozhodnutí se pro vykonávání Boží vůle činí z člověka člena Boží rodiny, což by mohl být jakýsi náběh na přirovnání vnitrobožských vztahů (vztah Otce k Synu a naopak a vztah Duch k oběma a naopak) ke vztahům mezilidským. O tom mluví více evangelium podle Jana, které je dílem

⁷⁸ Jedli, pili, ženili se a vdávaly až do dne, kdy Noe vešel do korábu a přišla potopa a zahubila všechny.

⁷⁹ „Kdo přichází ke mně a nedovede se zřítí svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem.“

⁸⁰ Tamtéž, s. 72.

⁸¹ Tamtéž, s. 73.

⁸² Což by někdo z vás dal svému synu kámen, když ho prosí o chléb? Nebo by mu dal hada, když ho poprosí o rybu? Jestliže tedy vy, ač jste zlí, umíte svým dětem dávat dobré dary, čím spíše váš Otec v nebesích dá dobré těm, kdo ho prosí!

⁸³ Já však vám pravím: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce; protože on dává svému slunci svítit na zlé i dobré a dešť posílá na spravedlivé i nespravedlivé.

⁸⁴ Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.“

⁸⁵ Tamtéž, s. 73.

pozdější doby a ovlivněné soudobými náboženskými prvky, a proto je Fr. Kovář v této části nezmiňuje.

Úctu dětí k rodičům pokládá Ježíš za základní povinnost shodně s Desaterem. (Ex 20, 12⁸⁶ a Ex 21, 17⁸⁷) K úctě patří, aby se děti staraly o své rodiče ve stáří. To vyčítá Ježíš zákoníkům a farizeům, že tradičním výkladem pod záminkou slibu Bohu ruší Boží přikázání. (Mt 15, 4-6⁸⁸) Ježíš je kárá slovy proroka Izaiáše, že ctí Boha jen rty, ale jejich srdce je od Boha vzdálené. (Iz 29, 13⁸⁹) A mladíkovi, který se ptá, co má dělat, aby měl podíl na věčném životě, dává Ježíš jako podmínku Desatero a výslovně: cti otce a matku. (Mk 10, 17 - 31⁹⁰) Ježíš poukázal i na hodnotu spořádané domácnosti. (Mk 3, 25⁹¹)⁹²

První křesťanská obec byla tak přesvědčena o Ježíšově důrazu na rodinu, že do popisu historie Ježíšova dětství uvedla, že dvanáctiletý Ježíš byl poddán svým rodičům v Nazaretě (Lk 2, 51⁹³) a zároveň uvedla, jak zůstal v chrámě bez vědomí rodičů. (Lk 21, 43-49⁹⁴) Tradice zachovala i příběh o tom, když Ježíš začal veřejně působit a matka a jeho bratři přišli, aby šel domů, odmítl pokrevní rodinu pro rodinu novou, duchovní. (Mk 3, 32-35⁹⁵) Ježíš mluví i o sestřích, se kterými ho váže pouto poslušnosti k Bohu jako rovnocenné členy rodiny Božích dětí, v nichž kraluje Otec. Tedy stejně tak jako manželství, tak ani rodina nemá vyšší hodnotu než závazky k Božímu království. Závazek k Božímu království v příslušné situaci neváže člověka k přikázání o rodině.⁹⁶

Co Ježíš sám dělal, požadoval i od jiných. Jako když chtěl jeden dříve než se stane

⁸⁶ Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.

⁸⁷ Kdo zlořečí svému otci nebo matce, musí zemřít.

⁸⁸ Vždyť Bůh řekl: ‚Cti otce i matku‘ a ‚kdo zlořečí otci nebo matce, ať je potrestán smrtí.‘ Vy však učíte: ‚Kdo řekne otci nebo matce: ‚To, čím bych ti měl pomoci, je obětní dar,‘ ten již to nemusí dát svému otci nebo matce. A tak jste svou tradicí zrušili slovo Boží.

⁸⁹ Panovník praví: ‚Protože se tento lid přibližuje ke mně ústy a ctí mě svými rty, ale svým srdcem se ode mne vzdaluje a jejich bázeň přede mnou se stala jen naučeným lidským příkazem,

⁹⁰ Když se vydával na cestu, přiběhl k němu nějaký člověk a poklekl před ním a ptal se ho: ‚Mistře dobrý, co mám dělat, abych měl podíl na věčném životě?‘ Ježíš mu řekl: ‚Proč mi říkáš dobrý? Nikdo není dobrý, jedině Bůh. Přikázání znáš: Nezapínejš, nezcižolozíš, nebudeš krást, nevydáš křivé svědectví, nebudeš podvádět, cti svého otce i svou matku!‘ On mu na to řekl: ‚Mistře, to všechno jsem dodržoval od svého mládí.‘ Ježíš na něj s láskou pohleděl a řekl: ‚Jedno ti schází. Jdi, prodej všechno, co máš, rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne!‘ On po těch slovech svěsil hlavu a smuten odešel, neboť měl mnoho majetku. Ježíš se rozhlédl po svých učednících a řekl jim: ‚Jak těžko vejdou do Božího království ti, kdo mají bohatství!‘ Učedníky ta slova zarazila. Ježíš jim ještě jednou řekl: ‚Dítky, jak těžké je vejít do království Božího! Snáze projde velbloud uchem jehly, než aby bohatý vešel do Božího království.‘ Ještě více se zhrozili a říkali si: ‚Kdo tedy může být spasen?‘ Ježíš na ně pohleděl a řekl: ‚U lidí je to nemožné, ale ne u Boha; vždyť u Boha je možné všechno.‘ Tu se Petr ozval: ‚Hle, my jsme opustili všechno a šli jsme za tebou.‘ Ježíš jim řekl: ‚Amen, pravím vám, není nikoho, kdo opustil dům nebo bratry nebo sestry nebo matku nebo otce nebo děti nebo pole pro mne a pro evangelium, aby nyní, v tomto čase, nedostal spolu s pronásledováním stokrát více domů, bratří, sester, matek, dětí i polí a v přicházejícím věku život věčný.

⁹¹ Je-li dům vnitřně rozdělen, nebude moci obstát.

⁹² Tamtéž, s. 73.

⁹³ Pak se s nimi vrátil do Nazareta a poslouchal je. Jeho matka uchovávala to vše ve svém srdci.

⁹⁴ On jim řekl: ‚Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc mého Otce?‘

⁹⁵ Kolem něho seděl zástup; řekli mu: ‚Hle, tvoje matka a tvoji bratři jsou venku a hledají tě.‘ Odpověděl jim: ‚Kdo je má matka a moji bratři?‘ Rozhlédl se po těch, kteří seděli v kruhu kolem něho, a řekl: ‚Hle, moje matka a moji bratři! Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.‘

⁹⁶ Tamtéž, s. 74.

jeho učedníkem pochovat svého otce a jiný se zase chtěl nejdříve rozloučit doma s rodinou. (Lk 9, 59-62⁹⁷) Jsou-li rodinná pouta překážkou ve službě Božímu království, jsou povinnosti k Božímu království důležitější. Král Božího království, Mesiáš je totožný s Božím královstvím samotným. Nastává tedy potřeba se rozhodnout buď pro Ježíše nebo pro rodinu. (Mt 10, 35-37⁹⁸) To samozřejmě neodporuje tomu, co Ježíš řekl o povinnostech k rodičům a rodině na jiném místě. Ale přece jen jsou tyto povinnosti podřízeny povinnosti nejvyšší. To je důsledný život podle základního principu: "Hledejte především jeho království a spravedlnost, a všechno ostatní vám bude přidáno." (Mt 6, 33) "Také zde se snadno životní zkušeností přesvědčíme, jak jsou ta slova pravdivá a jak hodnota a cena rodiny pro život jednotlivce i národa je zachována neporušena jen tehdy, zůstává-li podřízena hodnotě nejvyšší."⁹⁹ (75)

5.1.1.2. Doba apoštolská

Sociokulturním pozadím a prostředím učení apoštola Pavla byl helénský svět židokřesťanů a pohanokřesťanů římské říše, kteří mluvili řecky. Skutky apoštolské vznikaly z pramenů pocházejících z palestinského světa aramejsky mluvících prvních křesťanů i ze světa řecky mluvících židokřesťanů a pohanokřesťanů římské říše. Na křesťany doby apoštolské působilo silně kulturní prostředí, jehož tlak "způsobil, Ježíšovo učení o manželství a rodině nebylo dobou apoštolskou zachováno zcela ve své výši a čistotě."¹⁰⁰

Třebaže židovské učení o manželství nedostačovalo Ježíšovým nárokům, bylo přece jen na vyšší úrovni než praxe a soudobé názory na manželství pohanského světa. Židovství přitahovalo lidi z řecko-římského světa, protože tehdy vynikalo svou mravností i náboženstvím. Většina proselytů nepřijímala židovství obřízkou, ale žila ve styku s místní synagogou. Pro ně pak bylo křesťanství ještě přitažlivější a navíc je nevázalo nutností obřízky ani nacionálním předurčením. Život Židů v diaspoře byl uzavřený a přísný. Uzavřít manželství a mít děti bylo pokládáno za náboženskou povinnost.¹⁰¹

I když bylo manželství pohanů v celé říši monogamní, oba manželé měli právo žádat

⁹⁷ Jinému řekl: „Následuj mne!“ On odpověděl: „Dovol mi, Pane, abych šel napřed pochovat svého otce.“ Řekl mu: „Nech mrtvé, ať pochovávají své mrtvé. Ale ty jdi a všude zvěstuj království Boží.“ A jiný mu řekl: „Budu tě následovat, Pane. Ale napřed mi dovol, abych se rozloučil se svou rodinou.“ Ježíš mu řekl: „Kdo položí ruku na pluh a ohlíží se zpět, není způsobilý pro království Boží.“

⁹⁸ Neboť jsem přišel postavit syna proti jeho otci, dceru proti matce, snachu proti tchyni; a nepřítel člověka bude jeho vlastní rodina. Kdo miluje otce nebo matku víc nežli mne, není mne hoden; kdo miluje syna nebo dceru víc nežli mne, není mne hoden.

⁹⁹ Tamtéž, s. 75.

¹⁰⁰ Srov. KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 3, s. 129-43., s. 129.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 129-30.

rozluku. Jinak byla žena i děti zcela podřízeny muži. Věrnost se vyžadovala pouze od ženy a dosahovalo se jí izolací ženy v domácnosti a omezením volnosti. Pohlavní styk se jinak považoval za "věc mravně lhostejnou, jako jídlo a pití. Laxnost v tomto ohledu vedla k tomu, že nestačovaly přirozené styky a rozmohly se přerůzné nepřirozené a zruďné způsoby styků." Manželské rozluky byly tak běžné, že Seneka uvádí, jak vynešené ženy nepočítaly roky podle střídání konzulů, ale podle svých střídajících se manželů.¹⁰²

Pohodit nově narozené dítě bylo povoleno. Např. v den smrti prince Germanika musely být jako projev smutku pohozeny všechny děti narozené v tento den. Rozmohlo se i užívání prostředků, aby se nenarodily již počaté děti.¹⁰³

Navíc se již v této době začíná prosazovat módní myšlenkový proud z Asie jako opačný pól uvolněných mravů, který považoval manželství i jakýkoli jiný styk se ženou za znečišťující, hlásal potřebu askeze, odříkání a zdrženlivosti, jako prostředku osvobození člověka od hmoty.¹⁰⁴

5.1.1.2.1. Pavlův názor na manželství

V 7. kapitole křesťanům do Korintu je delší pojednání o manželství, ve kterém Pavel reaguje na nejednotné názory korintských, způsobené vlivem prostředí. Korint jako hlavní město provincie Řecko, hlavní obchodní přístav mezi východním a západním Středozeím, byl směsí národů a náboženství, a hlavně byl známý pro svou nevázanost. Mezi křesťany jsou i přívrženci asketického směru, kterým se zdálo, že askeze je v souladu s křesťanstvím (1K7,1)¹⁰⁵. Pavel do jisté míry souhlasí s askezí. Sám nebyl ženatý stejně jako Ježíš. Ale nelze říci, že by Ježíš byl asketa. V některých věcech byl mírnější než zákoníci a farizeové, kteří mu vytýkali, že je jedlík a pijan vína. Pavel však pokládá bezženství za ideál pro všechny muže. Věděl, že však není uskutečnitelné pro každého, proto pokládá manželství za nevyhnutelné, takřka jako nutné zlo, k vyvarování se zla ještě horšího (1K7,2¹⁰⁶). Uznává sice manželství, ale jen jako prostředku k zabránění nemravnosti. Pak je tělesný styk pro muže i ženu povinností (1K7,3-4¹⁰⁷). Pavel tak zachovává rovnost práv a povinností muže i ženy

¹⁰² Tamtéž, s. 130.

¹⁰³ Tamtéž, s. 131.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 130.

¹⁰⁵ Pokud jde o to, co jste psali: Je pro muže lépe, když žije bez ženy.

¹⁰⁶ Abyste se však uvarovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže.

¹⁰⁷ Muž ať prokazuje ženě, čím je jí povinen, a podobně i žena muži. Žena nemá své tělo pro sebe, ale pro svého muže. Podobně však ani muž nemá své tělo pro sebe, ale pro svou ženu.

v manželství. V dalších verších je patrné podceňování manželství jako ústupku lidské slabosti (1K7,7¹⁰⁸). Zde je náznak Ježíšova slova o Božím daru oddat se cele službě Božímu království, ale celý smysl ukazuje jiným směrem i v dalších verších. Není tu ani stopy po Božím stvořitelenském řádu.¹⁰⁹

Na nerozlučitelnosti manželství přesto Pavel trvá a poukazuje výslovně na Ježíšův příkaz: “Těm, kteří žijí v manželství, přikazuji – ne já, ale Pán – aby žena od muže neodcházela. A když už odejde, ať zůstane neprovdána nebo se s mužem smíří; a muž ať ženu neopouští.” (1K7,10-11) Pro pohanský svět, stejně jako pro židovský, byla nerozlučitelnost manželství novotou. Prvotní křesťané se právě tímto Ježíšovým příkazem odlišovali. Pavel staví pravděpodobně na písemné sbírce Ježíšových slov Logia, evangelia nejsou dosud sepsána. Proto neví nic rozlučitelnosti manželství v případě nevěry jednoho z manželů uvedené v Mt 5,32 a Mt 19,9, což byl pravděpodobně ústupek palestinské církve ve smyslu výkladu Šammaiovy školy. Pavel trvá na smíru na čas rozešlých manželů. Vyjímkou je pro Pavla pouze smíšené manželství s pohanem udržované proti vůli jedné strany, protože není manželstvím křesťanským, tedy manželstvím v míru, ke kterému jsou lidé povoláni (1K7,15¹¹⁰). Přesto Pavel poukazuje na naději, že křesťan může ve smíšeném manželství zachránit pohana, protože jej posvěcuje (1K7,16¹¹¹ a 1K7,14¹¹²). “Křesťan působí jako kvas svatosti na celek.”¹¹³

Sedmá kapitola prvního listu do Korintu, jako základní památka pro poznání křesťanského učení o manželství v apoštolské době, dokazuje sblížení s asketickým proudem doby, když považuje život bez manželství za dokonalejší než život v manželství. Tak se děje pod dojmem očekávání blízké parúzie a to i přes to, že tento názor se liší od slov samotného Ježíše. Naopak svědkové Ježíšova života, které sám vyslal, věděli, že i v manželství lze především usilovat o Boží království. Sami byli ženatí a své ženy brali na zvěstovatelské cesty.¹¹⁴

Skutky apoštolské svědčí o tom, že na rozdíl od židovství nebyly ženy od svých manželů odloučeny ani při bohoslužbách. I ženy byly prorokyně a uchváceny Duchem

¹⁰⁸ Prál bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já; ale každý má od Boha svůj vlastní dar, jeden tak, druhý jinak.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 131-4.

¹¹⁰ Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji.

¹¹¹ Víš snad, ženo, zda se ti podaří přivést muže ke spáse? Víš snad, muži, zda se ti podaří přivést ženu ke spáse?

¹¹² Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté; jsou však přece svaté!

¹¹³ Tamtéž, s. 135.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 139.

mluvily při bohoslužbách. Přesto v Pavlovi zůstalo mnohé z židovského nadřazování muže ženě. Tento názor opíral o starozákonní zprávu o stvoření ženy z mužova žebra (Gn 2, 18-20¹¹⁵). Z toho vyvodil praktické důsledky pro odlišení ženy od muže, aby nebyly hanbou: zahalení hlavy (1K 11, 3-15¹¹⁶), zákaz mluvit v shromážděních obce. Naprosto se liší od Ježíše, když říká: “ženy nechť ve shromáždění mlčí. Nedovoluje se jim, aby mluvily; mají se podřizovat, jak to říká i Zákon. Chtějí-li se o něčem poučit, ať se doma zeptají svých mužů; ženě se nesluší mluvit ve shromáždění.” (1K 14,34-36).¹¹⁷

Podle Pavla očekávání brzké Ježíšovy parúzie s Božím královstvím ve slávě stálo na prvním místě a přehlušovalo Ježíšova slova o usilování o Boží království na zemi. Pavel tvrdí, že manželství připoutává k tomuto světu a vybízí k lhostejnosti vůči němu, protože blízkost onoho světa jej činí bezcenným. Život bez manželství umožňuje se od tohoto světa odpoutat a myslet jen na onen (1K 7,32-4¹¹⁸).¹¹⁹

V době apoštolské tedy dochází ke změně a zeslabení Ježíšova učení o manželství. Usilování o Boží království na zemi i v manželství přestává být středem života. Postoj k tomuto světu je změněn tím, že Boží království je očekáváno pouze ve slávě a v nejbližší době.¹²⁰

5.1.1.2.2. Rodina v době apoštolské

I přes poměrně málo dokladů o rodině jako širším celku než je manželství, lze vyvodit, že "křesťanská rodina byla pokládána za nejmenší společnost k uplatňování křesťanského smýšlení a jednání, za církev v malém." I když se zvěstování obracelo na jednotlivce, přesto se předpokládalo, že s obrácením otce byla obrácena na křesťanství i celá rodina, celý jeho

¹¹⁵ I řekl Hospodin Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu rovná.

¹¹⁶ Rád bych, abyste si uvědomili, že hlavou každého muže je Kristus, hlavou ženy muž a hlavou Krista je Bůh. Každý muž, který se modlí nebo prorocky mluví s pokrytou hlavou, zneuctívá toho, kdo je mu hlavou, a každá žena, která se modlí nebo prorocky mluví s nezahalenou hlavou, zneuctívá toho, kdo je jí hlavou; je to jedno a totéž, jako kdyby byla ostříhaná. Jestliže si žena nezahaluje hlavu, ať se už také ostříhá. Je-li však pro ženu potupné dát se ostříhat nebo oholit, ať se zahaluje. Muž si nemá zahalovat hlavu, protože je obrazem a odleskem slávy Boží, kdežto žena je odleskem slávy mužovy. Vždyť muž není z ženy, nýbrž žena z muže. Muž přece nebyl stvořen pro ženu, ale žena pro muže. Proto má žena mít na hlavě znamení moci kvůli andělům. V Kristu ovšem není žena bez muže ani muž bez ženy, vždyť jako je žena z muže, tak i muž skrze ženu – všechno pak je z Boha. Posuďte to sami: Sluší se, aby se žena k Bohu modlila s nezahalenou hlavou? Cožpak vás sama příroda neučí, že pro muže jsou dlouhé vlasy hanbou, kdežto pro ženu ctí? Vlasy jsou jí totiž dány jako závoj.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 141.

¹¹⁸ Já bych však chtěl, abyste neměli starosti. Svobodný se stará o věci Páně, jak by se líbil Bohu, ale ženatý se stará o světské věci, jak by se zalíbil ženě, a je rozpolcen. Žena bez manžela nebo svobodná dívka se stará o věci Páně, aby byla svatá tělem i duchem. Provdaná se stará o světské věci, jak by se zalíbila muži.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 137.

¹²⁰ Tamtéž, s. 142.

dům. (Sk 11,14¹²¹, Sk 16,31-34¹²², Sk 18,8¹²³ a 1K 1,16¹²⁴)¹²⁵

V rodinách, po domech se křesťané shromažďovali k bohoslužbám, modlitbám, poučování i povzbuzování (Sk 2,46¹²⁶ a Sk 5,42¹²⁷). Byly to tzv. církve po domech, které se považovaly za Kristovy rodiny (Sk 12,12-17¹²⁸, 1 K 16,19¹²⁹, Ř 16,5¹³⁰, Fm 1,2¹³¹).¹³²

V okolním pohanském světě byla rodina zcela pod otcovou nadvládou, který byl pokládán za vlastníka rodiny. Otec mohl své děti pohodit, prodat i usmrtit. Otcí patřilo vše, co děti vydělaly nebo zdědily. Naopak Pavel stanoví pro křesťanskou rodinu vzájemné povinnosti: „Ženy, podřizujte se svým mužům, jak se sluší na ty, kdo patří Pánu. Muži, milujte své ženy a nechovejte se k nim drsně. Děti, poslouvejte ve všem své rodiče, protože se to líbí Pánu. Otcové, neponižujte své děti, aby nemalomyslněly.“ (Ko 3,18-21) I co se týče majetku, byly křesťanské požadavky opakem pohanských zvyků: „Jsem teď potřetí připraven jít k vám – a zase vám nebudu břemenem! Nestojím o váš majetek, nýbrž o vás. Děti přece nestrádají pro rodiče, nýbrž rodiče pro děti.“ (1K 12,14) "I křesťanská rodina doby apoštolské stála tedy na vysoké úrovni náboženské a mravní."¹³³

5.1.1.3. Doba poapoštolská

Pramenem k poznání této doby jsou evangelia, která jsou v této době sepsána ("... ale v chápání i zpracování se jeví vliv prostředí doby apoštolské i poapoštolské nejvíce v evangeliu Janově."), listy pavlovské (Ef, Žd), pastorální (1 a 2 Tim, Tt), katolické a Zjevení Janovo, ale i křesťanská literatura mimokanonická jako jsou spisy apoštolských otců (Didaché, list

¹²¹ Co on ti poví, přinese spásu tobě i tvé rodině.

¹²² Oni mu řekli: „Věř v Pána Ježíše, a budeš spasen ty i všichni, kdo jsou v tvém domě.“ A začali jemu i všem v jeho domácnosti zvěstovat slovo Boží. Ještě v tu noční chvíli se jich ujal, očistil jim rány a hned se dal se všemi svými lidmi pokřtít. Pak je zavedl do svého domu, pozval je ke stolu a s celou rodinou se radoval, že uvěřili v Boha.

¹²³ Představený synagogy Krispus a všichni, kteří byli v jeho domě, uvěřili Pánu; také mnozí z Korintanů, kteří Pavla poslouchali, uvěřili a dali se pokřtít.

¹²⁴ Pokřtil jsem i rodinu Štěpánovu. Jinak už nevím, že bych byl ještě někoho pokřtil.

¹²⁵ Tamtéž, s. 142.

¹²⁶ Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem.

¹²⁷ Dále učili den co den v chrámě i po domech a hlásali evangelium, že Ježíš je Mesiáš.

¹²⁸ S tím vědomím šel do domu Marie, matky Jana, zvaného Marek. Tam se shromáždilo mnoho lidí a modlili se. Když Petr zatloukl na domovní dveře, přišla služka jménem Rodé, aby se zeptala, kdo to je. Tu poznala Petřův hlas, ale samou radostí hned neotevřela a běžela dovnitř oznámit, že Petr stojí přede dveřmi. Ale oni jí řekli: „Ty ses zbláznila!“ Ona však trvala na tom, že je to pravda. Řekli jí: „Tak to musí být jeho duch!“ Ale Petr stále tloukl. Šli tedy otevřít a užasli, když ho spatřili. Pokynul jim rukou, aby je uklidnil, a vypravoval jim, jak ho Pán vyvedl z vězení; nakonec jim řekl: „Povězte to Jakobovi a ostatním bratřím.“ Pak odešel z města.

¹²⁹ Pozdravují vás církve v Asii. Velice vás v Pánu pozdravuje Akvilas a Priska spolu s církví, která se shromažďuje v jejich domě.

¹³⁰ Pozdravujte také shromáždění v jejich domě. Pozdravujte Epaineta, mně velmi drahého, který se jako první v provincii Asii oddal Kristu.

¹³¹ sestře Apfii, Archippovi, našemu spolubojovníku, a církvi v tvém domě

¹³² Tamtéž, s. 143.

¹³³ Tamtéž, s. 142.

Klementa Římského Korintským, Listy Ignatiovy, list Polykarpův a list Barnabův).¹³⁴

Palestinské křesťanství bylo takřka vyhubeno v důsledku židovské války a zbořením Jeruzaléma (r. 70), nebo se uchýlilo za Jordán a žilo odděleně od řecko-římského světa. Křesťanství se rozšířilo po celé římské říši (Evropa, Asie a severní Afrika) i za její hranice, ale jádrem zůstávají obce založené Pavlem. Proto nabývá převahy Pavlovo pojetí křesťanství.¹³⁵

Nové obce jsou převážně pohanokřesťanské, vedení druhé generace křesťanů přechází z biblicky myslících židokřesťanů na pohanokřesťany, mezi nimiž mnozí byli sběhlí ve filozofii a v pohanských kultech a nepovažovali za samozřejmé uzavírat křesťanství pohanským vlivům. "Snad viděli dokonce v zavádění cizích prvků obohacení křesťanství. Mohlo se jim zdát, že křesťanství musí vyrůst nad úzké hranice myšlení palestinského a že se musí vžít do řecko-římského světa." Stále větším pronikáním cizích vlivů, zvláště orientálních náboženských a filozofických nauk a praktik, "hrozilo nebezpečí, že se křesťanství stane synkretistickou směsí různorodých prvků."¹³⁶

5.1.1.3.1. Manželství v době poapoštolské

Odklon od Ježíšových slov o manželství, patrný už v době apoštolské, nyní zesiluje. Proti tomu se vymezují pastorální listy psané v Ježíšově duchu. Zdůrazňují, že gnostické zakazování manželství (a zdrženlivost od některých pokrmů) jako věci nečisté, je nekřesťanské (1Tm 4,3-5¹³⁷ a Žd 13,4¹³⁸).¹³⁹

Proti gnosticizmu ohledně manželství se vymezuje i Klement Římský a v Ježíšově duchu je prohlašuje za zřízení stvořitelské Boží vůle (1. Klem 33,5-6). Také Ignatios vyzývá k manželství v listu Polykarpovi (Ign Pol 5, 2¹⁴⁰).¹⁴¹

Tendence považovat panictví a panenství za dokonalejší než manželství zesílila v době

¹³⁴ Srov. KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 4, s. 193-200., s. 193.

¹³⁵ Tamtéž, s. 193.

¹³⁶ Tamtéž, s. 194.

¹³⁷ Zakazují lidem ženit se a jíst pokrmy, které Bůh stvořil, aby je s děkováním požívali ti, kdo věří a kdo poznali pravdu. Neboť všechno, co Bůh stvořil, je dobré a nemá se zavrhat nic, co se přijímá s díkyvdáním. Vždyť je to posvěceno Božím slovem a modlitbou.

¹³⁸ Manželství ať mají všichni v úctě a manželé ať jsou si věrni, neboť neřestné a nevěrné bude soudit Bůh.

¹³⁹ Tamtéž, s. 195.

¹⁴⁰ Sluší se, aby ženichové a nevěsty uzavírali sňatek ve shodě s biskupem, aby jejich spojení se dalo podle Boha a ne podle vášně. Všecko se stávej ke cti Boží.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 195.

poapoštolské ještě více než v době apoštolské a ovládla svět pohanokřesťanů. Manželství začíná být považováno za poskvřující. Autor zjevení Janova názorně popisuje život v celibátu jako hodný bližšího postavení před trůnem Beránka (Zj 3, 4¹⁴²). Obecným ideálem křesťanské dokonalosti je tedy zdrženlivost od manželství. Klement Římský i Ignatios jen varují, aby se křesťan nevychloubal touto cností (1. Klem 38, 2¹⁴³ a Ign Pol 5, 2¹⁴⁴). Polykarp pak dokonce mládence a panny vybízí k čistotě (Pol 5,3¹⁴⁵). Kovář z toho přímo vyvozuje: "Dodnes z toho v římském katolictví zbylo, že celibát je pokládán za vyšší stupeň dokonalosti a svatosti než manželství."¹⁴⁶

Pavlova tendence podřizovat ženu muži nyní zesiluje v duchu askeze a brojí proti nápadnosti žen s odůvodněním, že právě žena v ráji zavinila pád celého lidstva. V jiném pastorálním listu jsou ženy vybízeny, aby se nezdobily tehdy módními a složitými účesy, nákladnými šperky a šaty, ale skromností a mírností (1Pt 3,1-7¹⁴⁷).

Jeden ze směrů gnosticizmu, libertinismus, naopak vybízel k pravému opaku askeze a vnašel do křesťanství mravní laxnost. Tuto nezdrženlivost vytýkají listy 1 Tim (1,9-10¹⁴⁸) a Judův (1,16¹⁴⁹ a 1,18¹⁵⁰). Pavlovi žáci vzpomínají na svůj dřívější nesprávný pohanský život (Ef 2,2-3¹⁵¹ a Tt 3,3¹⁵²). Křesťanský život je však úplně jiný. Vyznačuje se věrností manželů a zdrženlivostí mimo manželství (1Pt 1,14¹⁵³, 1Pt 4,2-5¹⁵⁴ a Žd 13,4¹⁵⁵).¹⁵⁶

¹⁴² Přece však máš v Sardách několik osob, které svůj šat nepotřísnily; ti budou chodit se mnou v bílém rouchu, protože jsou toho hodni.

¹⁴³ Kdo zdrženlivého je těla, utajuj a nevychloubej se tím, věda, že jiný jest, jenž mu dar zdrženlivosti uděluje.

¹⁴⁴ Může-li někdo ve zdrženlivosti zůstat ke cti vtěleného Pána, zůstať, ale bez chlouby. Chlubí-li se, veta jest po něm.

¹⁴⁵ Podobně i mládenci buďte bezúhonní ve všem, především k čistotě hleďte, proti všemu zlému na uzdě se držte... Panny, žijte v bezúhonném a čistém svědomí.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁷ Stejně i vy ženy, podřizujte se svým mužům; i když se někteří z nich vzpírají Božímu slovu, můžete je beze slov získat svým jednáním, když uvidí váš čistý život v bázni Boží. Pro vás se nehodí vnější ozdoba – splétat si vlasy, ověšovat se zlatem, střídat oděvy – nýbrž to, co je skryto v srdci a co je nepomíjitelné: tichý a pokojný duch; to je před Bohem převzácné. Tak se kdysi zdobily svaté ženy, které doufaly v Boha. Podřizovaly se svým mužům, tak jako Sára poslouchala Abrahama a „nazvala jej pánem“. Vy jste jejími dcerami, jednáte-li dobře a nedáte se ničím zastrašit. Stejně i muži: když žijete se svými ženami, mějte pro ně porozumění, že jsou slabší; a prokazujte jim úctu, protože jsou spolu s vámi dědičkami daru života. Tak vašim modlitbám nebude nic překážet.

¹⁴⁸ a je si vědom, že zákon není určen pro spravedlivého, nýbrž pro lidi zlé a neposlušné, bezbožné a hříšníky, pro lidi bohaprázdné a světské, pro ty, kdo vztáhnou ruku proti otci a matce, pro vrahy, smilníky, zvrhlíky, únosce, lháře, křivopřísežníky, a co se ještě přičítá zdravému učení

¹⁴⁹ Vzpouzejí se a odporují Božímu vedení a žijí si podle svých vášní, jejich ústa mluví nadutě a lichotí lidem pro svůj prospěch.

¹⁵⁰ neboť vám říkali, že v posledním čase přijdou posměvači, žijící bezbožně podle svých vášní.

¹⁵¹ v nichž jste dříve žili podle běhu tohoto světa, poslušni vládce nadzemských mocí, ducha, působícího dosud v těch, kteří vzdorují Bohu. I my všichni jsme k nim kdysi patřili; žili jsme sklonům svého těla, dali jsme se vést svými sobeckými zájmy, a tím jsme nutně propadli Božímu soudu tak jako ostatní.

¹⁵² Vždyť i my jsme byli kdysi nerozumní, neposlušní, zbloudili, byli jsme otroky všelijakých vášní a rozkoší, žili jsme ve zlobě a závisti, byli jsme hodni opovržení a navzájem jsme se nenáviděli.

¹⁵³ Jako poslušné děti nedejte se opanovat žádostmi, které vás ovládaly předtím, v době vaší nevědomosti;

¹⁵⁴ Proto i vy ve zbývajícím čase života nebuďte oddáni lidským vášním, ale vůli Boží. Dost dlouho už jste dělali to, v čem si libují pohané: žili jste v nevázanosti, vášních, v opilství, v hodech, pitkách a v hanebném mláďství. Když se již spolu s nimi nevrháte do téhož proudu prostopášnosti, dráždí je to a uráží vás. Však vydají počet tomu, kdo je připraven soudit živé i mrtvé.

I apoštolští Otcové varují před cizoložstvím. Varují i před pomlouváním a špatnou společností, jmenovitě pak před nečistými ženami (1.Klem 30,1¹⁵⁷ a Bar. 10, 8¹⁵⁸). V Didaché je popsána cesta k cizoložství, která vede od žádostivých očí a oplzlých řečí (Didaché 5,1¹⁵⁹).¹⁶⁰

Z toho všeho je patrné, že motivace k mravnosti křesťanů se živila soudobými náboženskými prvky a leckdy se tak odchýlovala od ducha Kristova.

5.1.1.3.2. Rodina v době poapoštolské

Kovář dále popisuje důležitost a názory na rodinu této doby a všimá si jejích specifík: "Rodina byla pokládána za nejmenší křesťanskou společnost, za Kristovu domácnost."¹⁶¹

I křesťanský rodinný život doložený prameny poapoštolské doby je naprosto odlišný od života pohanského. Z těchto pramenů je patrný posun v Pavlově duchu, který je odlišný od ducha Kristova (Ef 5,21-6,4¹⁶²) Známkou křesťanského života byl řádný rodinný život. Kdo nedokázal udržet svou rodinu v dokonalém stavu, nebyl způsobilý být církevním funkcionářem (1Tm 3,2-4¹⁶³, Tt 1,6¹⁶⁴ a 1Tm 3,12¹⁶⁵). Křesťanská láska se má prokazovat ve skutečích milosrdenství i v širší rodině. (1Tm 5,4¹⁶⁶, 1Tm 5,8¹⁶⁷ a 1Tm 5,16¹⁶⁸)

¹⁵⁵ Manželství ať mají všichni v úctě a manželé ať jsou si věrni, neboť neřestné a nevěrné bude soudit Bůh.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 197.

¹⁵⁷ Poněvadž jsme částkou svatého, čiňme, co náleží k svatosti života a vystříhejme se všeho pomlouvání, nečistých a necudných společností, ... hanebných žádostí, mrzkého cizoložství.

¹⁵⁸ Nebuď cizoložníkem ani svědkem ani se nepřipodobňuj lidem takovým, ... také se nepřipojuj k nečistým ženám.

¹⁵⁹ Synu můj, nebuď žádostivý, neboť žádostivost vede k necudnosti. Také neměj oplzlých řečí a žádostivých očí, neboť z toho se stávají cizoložstva.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 198.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 198.

¹⁶² V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřizena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřizeny svým mužům. Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil křtem vody a slovem; tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná. Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale živí je a stará se o ně. Tak i Kristus pečuje o církev; vždyť jsme údy jeho těla. 'Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo.' Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev. A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu. Děti, poslouchejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. 'Cti otce svého i matku svou' je přece jediné přikázání, které má zaslíbení: 'aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi.' Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána.

¹⁶³ Nuže, biskup má být bezúhonný, jen jednou ženatý, střídmý, rozvážený, řádný, pohostinný, schopný učit, ne pijan, ne rváč, nýbrž vlídný, smířlivý, nezištný. Má dobře vést svou rodinu a mít děti poslušné a početné;

¹⁶⁴ Mají to být lidé bezúhonní, jen jednou ženatí, mají mít věřící děti, kterým se nedá vytknout nevázanost a neposlušnost.

¹⁶⁵ Jáhni ať jsou jen jednou ženatí, ať dobře vedou své děti a celou rodinu.

¹⁶⁶ Má-li však některá vdova děti nebo vnuky, ti ať se učí mít péči především o své příbuzné a odplácet svým rodičům. To je totiž milé Bohu.

¹⁶⁷ Kdo se nestará o své blízké a zvláště o členy rodiny, zapřel víru a je horší než nevěřící.

¹⁶⁸ Má-li některá věřící žena vdovy v příbuzenstvu, ať jim pomáhá, aby nebyla zatěžována církev, která má pomáhat osamělým vdovám.

Známkou křesťanské rodiny je i nekompromisní a přísná výchova (Žd 12,7-11¹⁶⁹).¹⁷⁰

Stejně tak i apoštolští Otcové chválí řádný rodinný život a vybízí k výchově dětí a žen (1Klem 1,3¹⁷¹, 1Klem 21, 6-7¹⁷², Ign Polyk 5,1¹⁷³ a Pol. 4,2¹⁷⁴).¹⁷⁵

V prvokřesťanské duchovní péči o věřící měla důležité místo výchova k řádnému rodinnému životu, který byl povinností všech členů domácnosti Kristovy, tedy nejmenší křesťanské společnosti.¹⁷⁶

5.1.2. Výsledky novozákonního bádání

Kovář takto popsal první tři období počátků křesťanství, která rozhodla o dalším vývoji názoru na manželství a rodinu. Slova a skutky Ježíše Krista se stala inspirací a normou židům a pohanům, kteří v něho uvěřili a zařídili si podle něho svůj manželský a rodinný život. "Vliv židovského a hlavně pohanského prostředí způsobil, že Ježíšovo vysoké pojetí manželství bylo již v době apoštolské a poapoštolské porušeno." I přesto byla úroveň křesťanského manželství a rodiny vysoko nad židovskými a pohanskými zvyky. "Ježíšovy podněty a normy nebyly od jeho doby překonány ničím vyšším. Musíme se k nim vrátit v jejich čistotě a výši, přes oslabení a porušení, kterým podlehly během dějin křesťanství, ... Je třeba duchem Kristovým naplnit manželský a rodinný život naší doby, ... vyžaduje toho ... vítězství Kristovy pravdy a Boží vůle."¹⁷⁷

¹⁶⁹ Podvolujte se jeho výchově; Bůh s vámi jedná jako se svými syny. Byl by to vůbec syn, kdyby ho otec nevychoval? Jste-li bez takové výchovy, jaké se dostává všem synům, pak nejste synové, ale cizí děti. Naši tělesní otcové nás trestali, a přece jsme je měli v úctě; nemáme být mnohem víc poddáni tomu Otci, který dává Ducha a život? A to nás naši tělesní otcové vychovávali podle svého uvážení a jen pro krátký čas, kdežto nebeský Otec nás vychovává k vyššímu cíli, k podílu na své svatosti. Přísná výchova se ovšem v tu chvíli nikdy nezdá příjemná, nýbrž krušná, později však přináší ovoce pokoje a spravedlnost těm, kdo jí prošli.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 199.

¹⁷¹ Mládež v skromnosti a počestnosti jste vedli, ženy jste napomínali, aby všechno vykonávaly v bezúhonném, počestném a čistém svědomí, k mužům se majíce slušnou láskou. A vyučovali jste je, aby trvaly v řádu poslušnosti, dům s vážností spravovaly, všelijaké poctivosti hledíce.

¹⁷² Učme mládež choditi v bázni Boží, řiďme k dobrému ženy své. Necht' jeví milostný mrav cudnosti, necht' ukazují upřímnou vůli své povolnosti, necht' vyjadřují svým hlasem krotkost jazyka, a necht' se svou přízní propůjčují ne podle náklonnosti, nýbrž stejně v svatosti všem v bohabojnosti žijícím. Děti vaše necht' se účastní kázně Kristovy a necht' se učí, co zmůže pokora u Boha, jak vysoce vážená je od něho cudná láska, jak krásná a vznešená jest bázeň Boží a jak oblažující pro všechny, kdož chodí před ním svatě v čistotě smyslu.

¹⁷³ Sestrám mojim přimluvej, aby Pána milovaly a s muži svými dle těla i ducha se spojovaly. Tak i poroučeť ve jménu Ježíše Krista bratřím mojim, aby milovali své manželky jako Pán církve.

¹⁷⁴ Manželky své vyučovati budeme, aby chodily v propůjčené jim víře, v lásce a cudnosti, budeme je milovati ve vsí upřímnosti a děti budeme vychovávat v bázni Boží.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 200.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 200.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 200.

5.2. Zdeněk Trtík o rodině

5.2.1. Rodina a křesťanství

V roce 1948 píše Zdeněk Trtík pro Český zápas článek Rodina a křesťanství, ve kterém popisuje důležitost rodiny jako ideálního společenského útvaru pro zakořenění, růst, rozvoj a šíření křesťanství. Duchovní hodnotou rodiny jsou osobní vztahy důvěry a lásky, které jsou dovršeny ve vztazích křesťanského obecnství. "Tyto vztahy jsou výrazem a uplatněním pravé osobní přirozenosti lidské osobnosti, která je v rodině milována pro ni samotnou, nikoliv pro její majetek, úřad, moc nebo tělesnou krásu." Není-li člověk v rodině milován pro něj samotného, jeho osoba je degradována na pouhý předmět a stává se tak pouze prostředkem pro dosažení nižších cílů než je pravé obecnství důvěry a lásky.¹⁷⁸

V důrazu na důležitost rodiny pro křesťanství se Zdeněk Trtík nevyhnul poukazování na výlučnost rodiny jako nepostradatelného předpokladu k získání křesťanské víry. V rodinném obecnství se objevují elementární duchovní zkušenosti, jako jsou poslušná důvěra a láska spojená s vědomím viny, pokání, přijetí odpuštění a smíření, které se v plné míře objevují v lásce k Bohu. Své první zkušenosti důvěry a lásky nabývá dítě v rodině ve vztahu k rodičům. Ve vztahu k otci zakouší dítě důvěru spojenou s vědomím autority, poslušnosti a zároveň s láskou, které jsou významné pro pozdější vztah dítěte k Bohu. Ve vztahu k matce zakouší neomezenou lásku spojenou s pocitem naprosté závislosti. Tyto zkušenosti dítěte s rodiči se odráží v mnoha náboženstvích. I v biblickém svědectví zaznívá pojetí Boha jako ženského principu. (Iz 66,12-3¹⁷⁹) Přesto v křesťanství převládá zkušenost dítěte s otcem, jeho mocí, autoritou a zároveň láskou. To má svůj původ ve víře v Boha Stvořitele a Pána. I víra Ježíše z Nazareta v Boha jako Otce poukazuje na důležitý význam vztahu otce a dítěte pro vztah k Bohu.¹⁸⁰

V následujícím textu nechá Zdeněk Trtík své čtenáře vzpomenout na své dětské zkušenosti s otcem. Na „bohaté duchovní a mravní drama“, které se odehrává mezi provinilým dítětem a jeho otcem. Vina a strach z trestající spravedlnosti vede k nedůvěře, odcizení i nenávisti. Dítě zakouší vinu jako neviditelnou, ale skutečnou překážku, která

¹⁷⁸ TRTÍK, Zdeněk. *Úvod do theologie církve československé*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1963. 208 s., 31.

¹⁷⁹ Toto praví Hospodin: „Hle, já k ní přivedu pokoj jako řeku a jako rozvodněný potok slávu pronárodů. Budete sát nošení v náručí, hýčkání na kolenou. Jako když někoho utěšuje matka, tak vás budu těšit. V Jeruzalémě dojdete potěšení.“

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 32.

rozděluje, odcizuje a vede k nepřátelství. Tato překážka přerušuje obecnství důvěry a lásky. Tuto změnu pozná na svém dítěti každý milující otec. Kdyby své dítě jen důsledně a spravedlivě trestal, může je odcizit a zatvrdit, uzavřít jeho srdce a umrtvit jakoukoli důvěru a lásku, což jsou „nejvzácnější hodnoty náboženské“. Milující a spravedlivý otec však v dítěti probudí touhu po obnovení obecnství, touhu po smíření a odpuštění. Dítě s lítostí vyzná svou vinu a celé drama končí otcovým slovem o odpuštění. „Obecnství důvěry a lásky je tím obnoveno, vina smazána a účinně odstraněna, svědomí upokojeno, vnitřní mír a štěstí srdce obnoveno.“¹⁸¹

Dětskou zkušeností z rodiny je dána základní osnova vztahu člověka s Bohem. Kdo nezakusil vztah důvěry a lásky, smíření a odpuštění, není schopen toto zakusit ve vztahu k Bohu. Právě rodina je jedinečným místem a „jevištěm“ osobních vztahů.¹⁸²

Zdalo by se, že se zde Zdeněk Trtík dostává na tenký led teologického „psychologizování“, jak mu mnozí vyčítali. Že se výpověď o Bohu odvíjí od lidské zkušenosti. Misijní charakter tohoto článku určeného řadovým věřícím však poukazuje na to, co každý člověk zná. V závěrečných slovech dosvědčuje, že tato zkušenost má svůj pramen v Bohu:

„Bůh sám musí člověka nalézt a zjevit se mu, aby člověk mohl vstoupit do obecnství s ním.“ Ale ten, kdo nezažil vztah důvěry a lásky ve své rodině, ten by stál před Božím zjevením jako „slepec před uměleckým obrazem“. Rodina je zřízením Boží vůle, která od samého počátku směřuje k dokonalému obecnství člověka s Bohem a lidmi, tedy k Božímu království. Proto je manželství jako základ rodiny svátostí.¹⁸³

5.2.2. Křesťanská antropologie

Člověka není možné pochopit ze sebe samého ani z jeho závislosti na společnosti a přírodě. Člověka jako Boží stvoření lze pochopit z jeho vztahu k Bohu a jeho závislosti na Bohu, z jeho odpovědnosti vůči Bohu a vztahu k ostatním lidem. Pouze vztah k Bohu pozvedá člověka z živočišné úrovně a dává mu možnost se stát pravou a odpovědnou osobou. Vlastní podstata člověka je tedy v jeho vztahu k Bohu a bližnímu. Je určen k tomu, aby byl obrazem a podobenstvím Boha. Člověk však v sobě nese neustálý spor mezi tímto určením a faktickým

¹⁸¹ Tamtéž, s. 33.

¹⁸² Tamtéž, s. 34.

¹⁸³ Tamtéž, s. 34.

stavem, mezi daností a normou. Tak každý člověk je a zároveň není obrazem a podobenstvím Boha. Je Boží obraz a současně porušení Božího obrazu. Toto porušení je znakem lidské existence.¹⁸⁴

Hřích se objevuje v lidské existenci a maří Boží záměr s člověkem. Rozvrací osobní vztahy mezi lidmi i osobní obecenství s Bohem. Temná moc hříchu neustále ohrožuje a porušuje vztahy lásky, důvěry, odpovědnosti a přátelství. Rozvrací pravý osobní život. "Záchrana lidské osobnosti a tedy i lidských vztahů (nebo naopak) je v setkání a v konfrontaci s Bohem, s osobností absolutní, s osobností absolutní svobody a lásky. Teprve setkáním se svatou Boží láskou, vědomím viny, faktem pokání a přijetím odpuštění se člověk stává plně osobním, odpovědným a milujícím subjektem, dosahuje poslední mravní hloubky a zralosti a stává se svobodným k plnému obecenství lásky s lidmi. Stává se tím, k čemu jej Bůh stvořil."¹⁸⁵

Obnovení porušeného Božího obrazu je možné vírou, láskou a životem v duchu Kristově. Jen v Ježíši Kristu člověk dosahuje svého pravého obrazu. Do křesťanské antropologie má plný vhled pouze člověk věřící v duchu Kristově - *restauratus in Christo*.¹⁸⁶

5.2.3. Etika lidské lásky

Smysl a poslání sexu, nejsilnějšího lidského pudu, lze nalézt ve víře, v zodpovědnosti vůči Bohu. "Sexus v řádu lidské osobnosti je spojen se stránkou psychickou, která má povahu estetickou a citovou a která je označována slovem *eros*. Održení sexu od erotu znamená porušení lidské osobnosti a sestup na rovinu podosobní, živočišnou." Erotické lásky je přirozeně schopen každý člověk. Jejím vyvrcholením je pohlavní společenství mezi mužem a ženou. Tak je "produševňován" základní sexuální pud. Avšak *eros* nemusí být pouze spojen s láskou mezi mužem a ženou. Tato láska je zdrojem snění, fantazie, ideálů, inspirací v umění a základem velkých tvůrčích činů. Hlavním znakem erotu je obdiv ke všemu velkolepému, idealizace obdivovaného, ale zároveň i touha se obdivovaného zmocnit, žárlivost, neschopnost odpouštět chyby a následná deziluze. Je to láska vzestupná (a následně upadající).¹⁸⁷

¹⁸⁴ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy : I.* Praha : Blahoslav, 1952. 390 s., s. 207-8.

¹⁸⁵ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve.* 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 25-6.

¹⁸⁶ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy : I.* Praha : Blahoslav, 1952. 390 s., s. 209.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 209-10.

Agapé je původní láska Boží k člověku a následně je odpovědí lidského srdce na tuto Boží lásku. Je to láska sestupující a jejími znaky jsou slitování, milosrdenství, obět a odpuštění. "Agapé se sklání v porozumění a sympatii k tomu, co je nízké, hřešící, ubohé, nedokonalé a trpící. Tato láska nechce brát, nýbrž rozdávat. Je slitovná a odpouští. (1K 13,1-8¹⁸⁸) Nenávidí hřích, ale miluje člověka." Právě takovou láskou se vyznačuje člověk *restauratus et perfectus in Christo*.¹⁸⁹

V rodině hrají svou úlohu dvě skutečnosti, které zrcadlí původní stvořitelství řád. Jednou skutečností je fakt, že každý člověk je dítětem jednoho muže a jedné ženy a tak je nezrušitelně svázán se svými rodiči, i když se všichni rozejdou. S rozvojem osobnosti si člověk uvědomuje tuto provázanost. Struktura vztahů v rodině je lidskou existenční strukturou. Rozchod rodičů otřásá základy lidské existence dítěte. Druhou skutečností zrcadlící stvořitelství řád je výlučnost a síla erotické lásky. Tuto skutečnost vysvětluje Zdeněk Trtík na příkladu dvou milujících se, kteří pocítují zásah třetího jako překážku, protože silná láska chce jen jednoho. „Strážcem této jedinečnosti a neopakovatelnosti je stud.“ Avšak povaha erotické lásky nezaručuje trvalost a výlučnost takového vztahu. To, čím eros ohrožuje manželství, to zachraňuje agapé především svou schopností odpouštět.¹⁹⁰

Člověk stvořený Bohem jako muž a žena je určen k dokonalému a úzkému manželskému obecenství. Toto přesvědčení je vyjádřené ve Starém zákoně a doplněné Ježíšem. (Mt 19, 4-6¹⁹¹) Krize manželství, rozvod a nevěra jsou symptomy člověka porušeného hříchem, který od Boha utíká a vymyká se odpovědnosti. Pouze lidé obnovení v Kristu mohou vytvořit dokonalé manželství. Legalistické chápání přikázání Desatera jako nějakého neosobního mravního zákona nepřivede člověka do obecenství s Bohem. Ježíš nenařizuje dodržování zákona tam, kde jsou lidská srdce porušená a trpí tvrdostí. Není pouhý učitel, zákonodárce nebo mravní vzor. Boží láska v něm proměňuje člověka v centru jeho osobnosti. Přišel navrátit celého člověka do obecenství poslušné důvěry a lásky s Bohem. Pouze lidé, kteří „pokáním obdrželi novou realitu a kvalitu svého lidství“, jsou schopni přijmout z rukou Stvořitele svého partnera a žít s ním v celoživotním odpovědném a věrném

¹⁸⁸ Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon. Kdybych měl dar prorocství, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všecko poznání, ano, kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenašel, ale lásku bych neměl, nic nejsem. A kdybych rozdal všecko, co mám, ano, kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje. Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoli, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá. Láska nikdy nezanikne.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 210

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 212-3.

¹⁹¹ Odpověděl jim: „Nečetli jste, že Stvořitel od počátku ‚muže a ženu učinil je‘? A řekl: ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; ‘takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!’“

obecenství. Člověk proměněný a obnovený v Kristu přijímá manželství jako závazný a posvátný stvořitelství řád.¹⁹²

Krise člověka i jeho manželství má svou nejhlubší příčinu v jeho odcizení se Bohu, v jeho porušenosti. Pouze člověk obnovený v duchu Kristově je schopen trvalé a pravé monogamie.¹⁹³

5.2.4. Trojice a rodina

Zjevený Bůh existuje třikrát jinak a přece je jeden a tentýž. V Novém zákoně je poznán nejen v této struktuře, ale i ve své duchovní kvalitě jako dokonalá láska. Bůh je zosobněná láska jakožto Trojice. Pravá láska je tedy obecenstvím lásky v osobních vztazích. V této lásce má stvořený vesmír nejen svůj původ, ale i cíl. Strukturálním obrazem Boha (tedy lásky) ve stvořené skutečnosti je lidství. Ale kvalitativním Božím obrazem se má teprve stát. Pouze lidské já má svůj původ a existenci ve vztazích já - ty. Tyto vztahy vznikají v trojúhelníku otec - matka - dítě, který je základní společenskou strukturou. Rozhodující význam pro lidství má osobní vztah já - ty mezi matkou a dítětem. Rozpadem této vazby zaniká citová schopnost lásky, mravní a estetický smysl a zaniká zrod odpovědného lidského já. Ve vztazích já - ty v rodině tkví základní předpoklad poznání zjeveného Boha. "Struktura lidství ve vztazích já - ty je jedinou stopou Trojice (*vestigium Trinitatis*) a její jedinou obdobou (*analogia entis*) ve stvořené skutečnosti. Proto je lidské já, které je vztažností já - ty, nikoli v sobě uzavřenou podstatou, jedinou nejen oprávněnou, ale i nutnou kategorií pro poznání zjeveného Boha a pro teologii." Bůh sám stvořil a určil lidské já ke svému obrazu. Toto určení je naplněno až když se stvořené lidství stane i kvalitativním obrazem Boha jakožto lásky. Tak Bůh "zahrnuje lidství do svého obecenství lásky mezi Otcem, Synem a Duchem svatým. Teprve ve spasené existenci jsou strukturální osobní vztahy já - ty, zakládající lidství, i všechny ostatní lidské vztahy, určovány Boží láskou, zachraňovány z rozkladu a přiváděny k cíli svého určení. S nimi a v nich je zachraňováno z rozkladné moci smrti a hříchu lidské já, které v nich vzniká a existuje."¹⁹⁴

¹⁹² Tamtéž, s. 210-2.

¹⁹³ Tamtéž, s. 214.

¹⁹⁴ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Tajemství Trojice. *Theologická revue : CČSH*. 1980, 13, s. 49-50.

5.3. Zdeněk Kučera o rodině

Zdeněk Kučera navazuje na svého učitele a dále promýšlí strukturu lidství ve vztazích já – ty, o které Zdeněk Trtík mluví jako o jediné stopě Trojice (*vestigium Trinitatis*) a její jediné období (*analogia entis*) ve stvořené skutečnosti.¹⁹⁵ Tuto skutečnost nazývá kódem zjevení, ve kterém je zakódován vztah opravdového otcovství a synovství a pouto lásky. Z tohoto kódu „vyrůstá soustava prvotních vztažností, které ustavují a udržují lidské bytí.“¹⁹⁶ Na tomto základě staví svou etiku prostého života (o kterou může být tato práce rozšířena v dalším stupni vzdělání).

5.3.1. Manželství a rodina ve světle víry

Na začátku tohoto století připravil Zdeněk Kučera podklad pro rodinnou kapitolu v ekumenické sociální nauce *Pax et bonum*, který byl později publikován Naukovým výborem Ústřední rady CČSH ve Vikariátních tématech, která slouží k diskusi a dalšímu vzdělávání duchovních. Podtitulem těchto témat je příznačný název: *Zarůst do kmene*.¹⁹⁷

5.3.1.1. Proměna rodiny

V úvodu práce Zdeněk Kučera mapuje proměny rodinného života po I. světové válce. Příčinou vyšší lability a zranitelnosti rodinné struktury vidí v "propadu staleté rodinné hospodářské autarkie" a v "rozbuženém individualismu a subjektivismu".¹⁹⁸ Totalitní režimy pak pokračují svými redukcionalistickými náhledy v erozi rodinné struktury. Mění se hierarchie hodnot a posouvají se sociální priority. Působení rodiny v oblasti interpersonální a duchovní je omezováno a vede k jejich devastaci. Nová porevoluční doba sejmula z rodiny totalitní břemena a umožnila svobodné rozhodování o svém směřování. Avšak "konsumovaná svoboda bez přijetí náležité a trvalé odpovědnosti a vyzrálé a reálné lásky" vede k prohlubování krize rodiny a manželsví.¹⁹⁹ Ve vývoji lidstva neustále dochází k proměně priorit a důrazů na manželství a rodinu, avšak její struktura trvá.²⁰⁰

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 50.

¹⁹⁶ Srov. KUČERA, Zdeněk. Teologie pokračovatelů. In SALAJKA, Milan. *Husitské bohosloví : ročenka 1995*. Praha : Husitská teologická fakulta, 1995. s. 71., s. 15-6.

¹⁹⁷ KUČERA, Zdeněk. *Vikariátní témata*. Praha : Naukový odbor ÚR CČSH, 2009. 37 s.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 29.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 30-1.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 33.

5.3.1.2. Struktura rodiny

Manželství jako osobní a intimní společenství muže a ženy je základem rodiny, ve které vyrůstají děti. Rodina je prostorem soužití pohlaví a generací a konkrétním místem formování společenských postojů. Je prostorem pro citové, názorové a duchovní dospívání nejen dětí, ale i rodičů. Rodinný život je "školou lidskosti", která neustále prověřuje schopnosti odpovědnosti, prozíravosti, obětavosti, věrnosti a resistance. Citová soudržnost rodiny je ochranou proti pocitu osamocení a mnohotvárnost vztahů mezi generacemi "nabízí možnost harmonického dozrávání v dospělé osobnost".²⁰¹ Rodina je "základní buňkou" pro pokračování vědomí národní identity, která se navenek projevuje určením národnosti podle rodičů a spontánním přijetím mateřského jazyka.²⁰²

Struktura rodiny je původem a zdrojem nenahraditelné "sféry osobních vztahů (*das Zwischen*) ve společnosti a kultuře". Jejím posláním je rozvíjet "*humanum*".²⁰³ Rodina je jedinečným institutem jak sociálním, tak i kulturním, a tedy i náboženským. Svobodné rozhodnutí pro manželství, jakožto výlučný a neodvolatelný svazek, vytváří půdu pro růst důvěry, otevřenosti, spolehnutí se, obětavosti a lásky.²⁰⁴ Rodina je tak nenahraditelným prostorem rozvoje osobních vztahů já - ty, v němž roste osobnost, která zakouší svou svobodu i omezenost, přijímá odpovědnost a podřizuje se vnitřní autoritě, vnímá pocit ochrany, věrnost, slitování, obětavost a lásku. To vše je "mateční půdou" vzniku a růstu náboženské víry. Je-li rodinné soužití prostoupeno Duchem Kristovým, je nejen milostí, ale stává se tak neocenitelnou kulturní hodnotou.²⁰⁵

5.3.1.3. Poslání církve

Jako kritický bod, od kterého se prohlubuje krize rodiny, vidí Zdeněk Kučera ono svobodné rozhodnutí se pro výlučný a neodvolatelný svazek muže a ženy, které zakládá manželství. Rostoucí neochota či neschopnost učinit toto rozhodnutí však může být zvrácena. Posláním církve je poukazovat na "důstojnost" a "svatost" manželství a rodiny a přinášet Krista do sekularizované společnosti.²⁰⁶ Církev by stále měla mít na srdci ty osamělé, kteří

²⁰¹ "Kde si zhusta vnuci přes hlavy otců podávají ruce s dědy", s. 34.

²⁰² Tamtéž, s. 33-4.

²⁰³ Tamtéž, s. 29.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 31.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 34.

²⁰⁶ to "znamená obvazovat rány minulosti, překračovat příkopy společenských skupin a sklánět se k těm, kteří jsou přehlíženi, trpí hlubokými zraněními z rukou násilníků a nemají ani ne zaplacení lékaře a léků - jak službu milosrdenství vykonal Samaritán (L 10,33nn)", s. 32.

žijí bez schopnosti či možnosti opravdového kontaktu, ty bezradné, kteří stojí před rozhodnutím, zda budou žít ve sňatku či sami, ty rodinou zklamané a utlačované, ty rezignující, kteří už vůbec nic od života nečekají, natož pak od manželství a rodiny, a ty žíznivé a prahnoucí po obecenství a vztahu, kteří však už pro své partnery ani pro své děti nic neznamenají.²⁰⁷

5.3.1.4. *Teologie rodiny*

Láska Boha Otce projevená stvořením a neustálým tvořením je základem a zdrojem tohoto vztahu. Stvořenost člověka jako Boží obraz a jeho polarita jako muž a žena svědčí o dialogickém charakteru lidské přirozenosti. V prožitku "tajemství lásky" ve svobodně přijatém neodvolatelně výlučném vztahu je člověk "otevřen svátostné milosti shůry".²⁰⁸ Symbol Boží rodiny, ve které vyrostl Ježíš, souvisí s jeho lidskou přirozeností. Ježíšův vztah k nebeskému Otci odkazuje k jeho přirozenosti Božské. Tato souvislost je "signifikantní pro význam rodinné struktury, mající přirozené východisko v manželství".²⁰⁹ Manželství a tedy i rodina je "přirozený institut", který je zacílený na "nadpřirozenou milost".²¹⁰

5.4. Základy sociálně etické orientace CČSH o rodině

V době normalizace vzniká dokument Základy sociálně etické orientace CČSH, který vypracoval sněmovní sociálně etický výbor a který byl schválen na VI. řádném sněmu CČSH. V tomto dokumentu je patrné personalistické pojetí.²¹¹

5.4.1. Základní východiska

Sociálně etická odpovědnost církve vychází z biblické antropologie, tedy ne z racionálního výkladu skutečnosti, ale smyslu stvořeného světa. Člověk žije v sounáležitosti s přírodou, avšak jako bytost stvořená k Božímu obrazu ji překračuje mírou své osobnosti a svobody, tedy své odpovědnosti vůči Bohu a bližnímu. (2.1) Obecenství mezi lidmi má svůj pramen v obecenství s Bohem. Člověk má v Duchu svatém účast na hloubce Božího života.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 32.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 31

²⁰⁹ Tamtéž, s. 34.

²¹⁰ Tamtéž, s. 36.

²¹¹ *Základy sociálně etické orientace církve československé husitské*. In Usnesení VI. řádného sněmu CČSH. Praha : ÚR CČSH - Blahoslav, 1983, 200 s., s. 91-145.

Tato účast se "projevuje osobním vztahem odpovědnosti, porozumění, lásky a služby bližnímu". (2.2) Pravé lidské obecenství vytváří osobní vztahy důvěry a obětavé lásky. (3.1)

O hříchu mluví jako o odcizení se člověka Bohu a spolučlověku. Svou libovůli a svévolí opouští odpovědnou vztažnost a tak se zpronevřuje svému určení. (2.3) Toto odcizení se pravému lidskému má destruktivní sílu. Je-li lidská osobnostní vztažnost popřena, rozkládá se nejen celá struktura lidské bytosti, ale i lidského společenství. Člověk přestává být bližním a mění se na "neosobní věc, manipulovatelný objekt, prostředek". Takto odcizená společnost dává přednost věcem před člověkem, nahrazuje osobní vztahy neosobní organizací či institucí a vytváří struktury rozdrobující společenství na jedince. (3.1) Odlidštěná společnost se tak rozkládá ve všech směrech a projevuje se různými "sociálními zly". Aby mohly být přemoženy destruktivní síly odlidštění, musí být veden "zápas o sebenalezení člověka a humanizaci společnosti". (3.4)

Člověk i celý svět je stále zahrnut do Boží péče, která v něm probouzí stále nové úsilí o pravé lidství. (2.4) Církev, která vydává "opravdové svědectví moci důvěry, naděje a lásky", ukazuje člověku smysl a cíl lidského života, probouzí opravdovou lásku ve společenství a dodává jistotu, která "uvolňuje prostor pro pravou svobodu lidství". (3.5) Mostem k jistotě povolání k životu a do obecenství s Bohem a s bližním je víra. Víra člověka uschopňuje k lásce, a tou se včleňuje do společenství. Naděje je pak zdrojem energie k úsilí. (5.1) Ježíš Kristus k této víře vyzývá, takovou lásku probouzí a s takovou nadějí člověka posiluje. (5.2)

Písmo představuje člověka jako nedílný celek v jeho psychofyzické a sociální jednotě. Jedinec existuje vždy ve vztahu ke společenství, které je dynamickou jednotou v osob ve vzájemné závislosti. Lidské společenství je jako živý organismus, tělo, ve kterém jednotlivé orgány plní svou funkci aniž by ztrácely svébytnost. Hřích postihuje jak celého člověka v jeho psychofyzické jednotě, tak i celé společenství. (6.2-3)

5.4.2. Vztah muže a ženy

Základní existenciální vztažností je bipolarita mužství a ženství, kterou lidský život nese jako pečeť. (8.1) Člověk povoláný ke spolubytí v rovnocenném partnerském vztahu muže a ženy v manželství projevuje nejvyšší stupeň odpovědnosti za druhého. (8.2) V mladších vrstvách Nového zákona nacházíme výzvy k podřízení ženy muži. Ty jsou však výsledkem očekávání brzkého konce dějin a tedy bezdůvodnosti měnit vnější dobové

společenské uspořádání. (8.1-5)

Erotické a sexuální pouto náleží k jednotě muže a ženy a svůj smysl čerpá z osobního vztahu odpovědné lásky. Slouží k jeho „upevnění, rozvoji muže a ženy a jejich vzájemnému potěšení. Netkví na něm stín méněcennosti.“ Odlidštěný sex, tedy sex bez vzájemné odpovědnosti, snižuje člověka na pouhý předmět manipulace. Pouze ve věrném a odpovědném manželství nabývá eros a sexus naplnění. (8.6)

5.4.3. Manželství a rodina

Manželství je nejvyšším darem odpovědného společenství muže a ženu. Má smysl samo o sobě, i když je bezdětné. (8.24)

Smyslem rodiny není jen reprodukce, ale humanizace lidské existence.²¹² Proces humanizace popisuje dokument jako „čerpání ze zdrojů života v lásce, důvěře, porozumění, službě, vzájemné úctě, jimiž se buduje lidská osobnost v osobních vztazích ... především v útlém věku dítěte“. Rodinné klima má rozhodující vliv na profil člověka. (8.25) Rodina je „prvním místem nejsilnějších životních vzorů“. Sleduje-li rodina falešné cíle a je lhostejná a neodpovědná, odcizuje se tak lidskému společenství a pravému lidství. (8.26)

²¹² „Křesťanská víra chápe rodinu jako nejhodnotnější nástroj péče o polidštění člověka.“ (8.25)

6. Krize

O tom, že rodina a manželství a vlastně samotný člověk jsou v krizi, není sporu.

6.1. Východiska z krize

V úvodu již bylo naznačeno, že východiskem z krize nemůže být návrat do „starých dobrých časů“ ani konzervativní myšlení. Je třeba nového pohledu, nového vnímání, tedy nového myšlení.²¹³

V této kapitole se pokusím shrnout různorodost východisek z krize, která se objevují v teologii CČSH.²¹⁴ Budu se nyní zabývat východisky, kterých jsem se již dotkla v předešlém textu, a která mají vztah k biblickému personalismu a rodině.

6.1.1. Pohled hnutí katolického modernismu

Na přelomu 19. a 20. století reaguje hnutí katolického modernismu na náboženskou krizi. Moderní člověk touží po autonomii a obdivuje vývoj vědy. Vnímá potřebu nového společenského uspořádání. Kritizuje náboženskou vlažnost a pokrytectví formalismu. Církevní dogmata se mu zdají zastaralá a nesrozumitelná. Z hnutí katolického modernismu se rodí nová československá církev. Její otcové zakladatelé se vymezují proti zastaralosti katolické teologie a církevní praxe, jež jsou v rozporu s výsledky moderní vědy a filozofie.²¹⁵

Podle Aloise Spisara, který patří k první generaci teologů československé církve, je krize důsledkem „bezbřehého subjektivismu“. Východisko z krize spatřuje v novém pojmu Boha, který by učinil křesťanskou víru přijatelnou pro moderního člověka a přivedl je k novému objektivismu.²¹⁶

František Kovář jako zakladatel nové biblické školy poukazuje na důležitost Nového zákona jako směrodatného měřítka víry a života pro vítězství křesťanství ve světě. Protože

²¹³ ROSENZWEIG, Franz. *Nové myšlení : několik dodatečných poznámek ke "Hvězdě vykoupení"*. Praha : Ježek, 1994. 37 s. ISBN 80-901625-5-X.

²¹⁴ Jejich výčet nebude úplný. O toto téma může být práce rozšířena v dalším stupni vzdělání.

²¹⁵ VOGEL, Jiří. Diskuse nad trojiční teologií v CČSH a její eklesiologický význam. In LÁŠEK, Jan B.; TOUH, Daniel. *Zdeněk Kučera: teologie v dialogu : sborník k pětasedmdesátinám profesora Zdeňka Kučery*. 1. vyd. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2005. s. 284. ISBN 80-239-4578-5., s. 65.

²¹⁶ Tamtéž, s. 65-6.

poznání Nového zákona nyní pokročilo, jsou k dispozici objektivnější měřítka víry než v minulosti.

"Vliv židovského a hlavně pohanského prostředí způsobil, že Ježíšovo vysoké pojetí manželství bylo již v době apoštolské a poapoštolské porušeno. ... Ježíšovy podněty a normy nebyly od jeho doby překonány ničím vyšším. Musíme se k nim vrátit v jejich čistotě a výši, přes oslabení a porušení, kterým podlely během dějin křesťanství."²¹⁷

Příčinu krize manželství a rodiny vidí tedy v oslabení a porušení Ježíšových norem, které nastalo během dějin křesťanství. František Kovář mluví spíše o směrodatném měřítku mravnosti v Novém zákoně než o vztahu lásky a odpovědnosti vůči Bohu a bližnímu.

6.1.2. Pohled biblického personalismu

Nová generace teologů československé církve se již nevymezuje proti katolické církvi a řeší nové otázky.

Zdeněk Trtík staví na základech biblické školy Františka Kováře a nově promýšlí dílo Martina Bubera, Nikolaje Berďajeva a Karla Heima. Ve své habilitační práci *Vztah já - ty a křesťanství*²¹⁸ přesvědčivě vykládá význam dimenze já - ty v myšlení a tak a rozvíjí personalistický teologický systém. Jeho východiskem z krize je dimenze osobního bezpředmětného vztahu já - ty, ve které svobodný člověk nachází své pravé místo ve vztahu ke světu a ve vztahu k svobodnému a milujícímu Bohu. Místo metafyzického systému jako základu teologie staví na konkrétní křesťanské existenci.²¹⁹

Dosavadní myšlenkové systémy nedovedly člověka vyvést z uvědomění si nesmyslnosti a absurdity života a pocitu metafyzické úzkosti. Člověk je odsouzen k absurdní svobodě a naprosté libovůli životního stylu. Existencialismus rozpoznává beznaděj a zoufalství lidského života na dně propasti a tak se objevují některé důležité rysy lidské osobnosti, které zůstaly dřívějšímu myšlení skryté. Těmito rysy jsou především nesubstancialita a nepředmětnost lidského já. Právě na dně propasti, kde zbývá pouhé

²¹⁷ Srov. KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 4, s. 193-200., s. 200.

²¹⁸ TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s.

²¹⁹ Srov. KUČERA, Zdeněk. Vlny husitské teologie. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1998, 3, s. 36 - 41. ISSN 1211-7617., s. 36.

zoufalství, se člověku začínají ukazovat cestičky vedoucí k záchraně a k nové naději. „K víře vede jen cesta sebepoznání, krize, beznaděje a pokání.“²²⁰

Příčinu krize moderního člověka vidí Zdeněk Trtík ve ztrátě nepředmětného obecnství, která je také příčinou krize křesťanství. Moderní člověk je v krizi, protože se v ní ocitlo křesťanství, které ho má podírat. Do krize subjektivismu nevrhla moderního člověka ztráta Boha jako objektu, ale ztráta věčného subjektu, věčného Ty každého já, jímž je Bůh sám.²²¹

Biblický personalismus si všímá provázanosti krize člověka a křesťanství, tedy i krize rodiny. Krize rodiny spočívá v samém základu rodiny, v její podstatě, kterou jsou nepředmětné osobní vztahy důvěry a lásky. Obnova osobního obecnství mezi lidmi je tedy východiskem z krize hodnot rodiny. Bez osobního vztahu k druhému člověku nelze dospět ani k osobnímu vztahu k Bohu.

Zdeněk Kučera vidí kritický bod, od kterého se prohlubuje krize rodiny, ve svobodném rozhodnutí se pro výlučný a neodvolatelný svazek muže a ženy, které zakládá manželství. Rostoucí neochotu či neschopnost učinit toto rozhodnutí může církev zvrátit poukazováním na "důstojnost" a "svatost" manželství a rodiny a přinášením Krista do sekularizované společnosti.²²²

6.1.3. Instituce manželství a rodiny

Dokument *Základy sociálně etické orientace CČSH* spatřuje krizi dnešní společenské existence v zneuznané a potlačené osobnosti, v systému neosobních vztahů zprostředkovaných věcmi a institucemi. (5.5) Východiskem z krize je pro něj pomoc víry a její „zvěstí i existenciálním svědectvím o smysluplném životě a hodnotách lidského bliženečství“. (8.28)²²³

V prožitku "tajemství lásky" ve svobodně přijatém neodvolatelně výlučném vztahu je člověk "otevřen svátostné milosti shůry".²²⁴ Manželství a tedy i rodina je "přirozený institut",

²²⁰ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s., s. 42-3.

²²¹ Tamtéž, s. 16.

²²² KUČERA, Zdeněk. *Vikariální témata*. Praha : Naukový odbor ÚR CČSH, 2009. 37 s., s. 32.

²²³ *Základy sociálně etické orientace církve československé husitské*. In Usnesení VI. řádného sněmu CČSH. Praha : ÚR CČSH - Blahoslav, 1983, 200 s., s. 91-145.

²²⁴ KUČERA, Zdeněk. *Vikariální témata*. Praha : Naukový odbor ÚR CČSH, 2009. 37 s., s. 31

který je zacílený na "nadpřirozenou milost".²²⁵

Instituci manželství a rodiny nemůžeme ani v moderní době zavrhnout. Je určitým věčným médiem. Tak jako je Písmo zpředměněním Božího zjevení, které umožňuje setkávání napříč staletími.²²⁶ Instituce manželství a rodiny dává člověku možnost setkat se Bohem a jeho stvořitelským řádem tváří v tvář.

6.2. Konečné vyznavačské východisko

Krise člověka i jeho manželství má svou nejhlubší příčinu v jeho odcizení se Bohu, v jeho porušenosti. Krize manželství, rozvod a nevěra jsou symptomy člověka porušeného hříchem, který od Boha utíká a vymyká se odpovědnosti. Ježíš přišel navrátit celého člověka do obecnství poslušné důvěry a lásky s Bohem. Boží láska v něm proměňuje člověka v centru jeho osobnosti. „Setkáním se svatou Boží láskou, vědomím viny, faktem pokání a přijetím odpuštění stává se člověk plně osobním, odpovědným a milujícím subjektem, dosahuje poslední mravní hloubky a zralosti a stává se svobodným k plnému obecnství lásky s lidmi. Stává se tím, k čemu jej Bůh stvořil."²²⁷ Pouze člověk proměněný a obnovený v duchu Kristově přijímá manželství jako závazný a posvátný stvořitelský řád je schopen trvalé a pravé monogamie.²²⁸

Bůh je zosobněná láska jakožto Trojice. Pravá láska je obecnstvím lásky v osobních vztazích. V této lásce má stvořený vesmír nejen svůj původ, ale i cíl. Strukturálním obrazem Boha (tedy lásky) ve stvořené skutečnosti je lidství. Ale kvalitativním Božím obrazem se má teprve stát. Osobní vztahy já - ty vznikají v trojúhelníku otec - matka - dítě, který je základní společenskou strukturou. Rozhodující význam pro lidství má osobní vztah já - ty mezi rodiči a dítětem. Rozpadem této vazby zaniká citová schopnost lásky a zaniká zrod odpovědného lidského já. Ve vztazích já - ty v rodině tkví základní předpoklad poznání zjeveného Boha. Bůh sám stvořil lidské já a určil je ke svému obrazu. Toto určení je naplněno až když se stvořené lidství stane i kvalitativním obrazem Boha jakožto lásky. Tak Bůh "zahrnuje lidství

²²⁵ Tamtéž, s. 36.

²²⁶ Srov. VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti*. Brno : L. Marek, 2005. 247 s. ISBN 80-86263-64-9., s. 156.

²²⁷ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve*. 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 25-6.

²²⁸ Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy : I.* Praha : Blahoslav, 1952. 390 s., s. 214.

do svého obecenství lásky mezi Otcem, Synem a Duchem svatým. Teprve ve spasené existenci jsou strukturální osobní vztahy já - ty, zakládající lidství, i všechny ostatní lidské vztahy, určovány Boží láskou, zachraňovány z rozkladu a přiváděny k cíli svého určení. S nimi a v nich je zachraňováno z rozkladné moci smrti a hříchu lidské já, které v nich vzniká a existuje."²²⁹

Závěr

Rodina má klíčový význam pro zrod a kultivaci odpovědného lidského já zakotveného v osobních bezpředmětných vztazích k jiným ty. Milovaný a milující člověk je zcitlivěný pro vnímání neustálého Božího láskyplného příklonu, objevuje v něm své věčné Ty a tak je uschopňován mu odpovídat svým životem.

Verše k vyslání

„Milovaní, milujme se navzájem, neboť láska je z Boha, a každý, kdo miluje, z Boha se narodil a Boha zná. Kdo nemiluje, nepoznal Boha, protože Bůh je láska. V tom se ukázala Boží láska k nám, že Bůh poslal na svět svého jediného Syna, abychom skrze něho měli život. V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako oběť smíření za naše hříchy. Milovaní, jestliže Bůh nás tak miloval, i my se máme navzájem milovat. Boha nikdy nikdo neviděl, ale jestliže se milujeme navzájem, Bůh v nás zůstává a jeho láska v nás dosáhla svého cíle. Že zůstáváme v něm a on v nás, poznáváme podle toho, že nám dal svého Ducha. A my jsme spatřili a dosvědčujeme, že Otec poslal Syna, aby byl Spasitelem světa. Kdo vyzná, že Ježíš je Syn Boží, v tom zůstává Bůh a on v Bohu. Také my jsme poznali lásku, kterou Bůh má k nám, a věříme v ni. Bůh je láska, a kdo zůstává v lásce, v Bohu zůstává a Bůh v něm. V tom jeho láska k nám dosáhla cíle, že máme plnou jistotu pro den soudu – neboť jaký je on, takoví jsme i my v tomto světě. Láska nezná strach; dokonalá láska strach zahání, vždyť strach působí muka, a kdo se bojí, nedošel dokonalosti v lásce. My milujeme, protože Bůh napřed miloval nás.” (1J 4,7-19)

²²⁹ Srov. TRTÍK, Zdeněk. Tajemství Trojice. *Theologická revue* : ČČSH. 1980, 13, s. 49-50.

Použitá literatura:

- Český ekumenický překlad. *Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 17. (4. opravené vydání). Praha : Česká biblická společnost, 2008. 1580 s. ISBN 978-80-85810-75-2.
- BUBER, Martin. *Problém člověka*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1997. 159 s. ISBN 80-7017-109-X.
- DRTINA, Vlastimil. *Agenda*. Praha : Blahoslav, 1951. 334 s.
- FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha : Blahoslav, 1952. 558 s.
- HELLER, Jan. *Hlubinné vrty : Rozbor biblických statí a pojmů*. 1. vyd. Praha : Kalich, 2008. 319 s. ISBN 978-80-7017-083-3.
- HRDLIČKA, Jaroslav. Teologie prostého života a kritická teologie : Nad trojiční teologií děkana Husitské teologické fakulty KU prof. Z. Kučery. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1990, 23, s. 135-6. ISSN 1211-7617.
- KOVÁŘ, František. O manželství a rodině v Novém zákoně. *Náboženská revue : Československé církve*. 1940, 12, 2-4.
- KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1988. 134 s.
- KUČERA, Zdeněk. Vlny husitské teologie. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 1998, 3, s. 36 - 41. ISSN 1211-7617.
- KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie : hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně*. 2. rozš. Praha : Martin, 2004. 199 s. ISBN 80-85955-27-X.
- KUČERA, Zdeněk. *Trojiční teologie : základ teologie ve zjevení*. zvl. s. Brno : L. Marek, 2002. 303 s. ISBN 80-86263-21-5.
- KUČERA, Zdeněk. Teologie pokračovatelů. In SALAJKA, Milan. *Husitské bohosloví : ročenka 1995*. Praha : Husitská teologická fakulta, 1995. s. 71.
- KUČERA, Zdeněk. *Vikariátní témata*. Praha : Naukový odbor ÚR CČSH, 2009. 37 s.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. upr. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.
- POLÁKOVÁ, Jolana. *Filosofie dialogu : (Rosenzweig, Ebner, Buber, Lévinas)*. 1. vyd. Praha : JEŽEK, 1995. 107 s. ISBN 80-85996-01-4.

- POLÁKOVÁ, Jolana. *Smysl dialogu : O směřování k plnosti lidské komunikace*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. 78 s. ISBN 978-80-7021-966-9.
- ROSENZWEIG, Franz. *Nové myšlení : několik dodatečných poznámek ke "Hvězdě vykoupení"*. Praha : Ježek, 1994. 37 s. ISBN 80-901625-5-X.
- TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já - ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 206 s.
- TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy : I.* Praha : Blahoslav, 1952. 390 s.
- TRTÍK, Zdeněk. *Úvod do teologie církve československé*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1963. 208 s.
- TRTÍK, Zdeněk. Pojem osoby v Barthově nauce o Trojici. *Náboženská revue : Československé církve*. 1960, 31, 1, s. 17-30., s. 23.
- TRTÍK, Zdeněk. Subordinacionismus v trojičním dogmatu. *Theologická revue : CČSH*. 1980, 13, s. 147-50.
- TRTÍK, Zdeněk. *Slovo víry*. Praha : Blahoslav, 1963. 98 s.
- TRTÍK, Zdeněk. Význam kázání a zpřítomnění v liturgii. *Náboženská revue*. 1953, 24, 4, s. 1-7.
- VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti*. Brno : L. Marek, 2005. 247 s. ISBN 80-86263-64-9.
- VOGEL, Jiří. Diskuse nad trojiční teologií v CČSH a její eklesiologický význam. In LÁŠEK, Jan B.; TOTH, Daniel. *Zdeněk Kučera: teologie v dialogu : sborník k pětasedmdesátinám profesora Zdeňka Kučery*. 1. vyd. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2005. s. 284. ISBN 80-239-4578-5.
- VOGEL, Jiří. Otázka církve v souvislosti s naukou o večeři Páně a o Trojici v CČSH. *Theologická revue : Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 2005, 76, 2, s. 168-179. ISSN 1211-7617.
- Základy sociálně etické orientace církve československé husitské*. In Usnesení VI. řádného sněmu CČSH. Praha : ÚR CČSH - Blahoslav, 1983, 200 s., s. 91-145.